

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XIII. ÉVFOLYAM 2002. 23. (371.) SZÁM — DECEMBER 10.

ára 5000 lej

Páll Lajos: Korondi tél

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Advent

Szerencsére Bach oratóriumokkal és nem kuratóriumokkal foglalkozott. A kuratóriumokkal azóta is baj van, ha egy edvárd-király-szerű igazságérzet velszi bárdok gyanánt, ötszázásával, az infálcióra való tekintettel ötszázezresével küldené a vármegye, avagy a globalizált jövő dutyijába őket, továbbra is az ebek harmincadja, csákiszalmája és egyéb hasonló illene jelzőként a világhoz ebben az adventben is.

Pedig a világ több mint egy eltolható költségvetés, s a kuratórium ezúttal több mint világkormány: egyszerű kis metafora. Az uborkafa természetének latin neve. Idén a karácsonyfáké is, lehet, ugyanaz lesz. Előrehozott választások és utólagos csatlakozások? Késleltetett csatlakozások és utólagos választások? Mindenki úgy tesz, hogy körülötte épp akkor fejeződött be a világ teremtése, egy világbirodalom és a világirodalom beindítása. Pedig még az eltolás sem akkor keletkezik. Adventben, várakozóban. Ami velünk történik, az mindössze ama emberi csoda, az ostobaságé, melyet minden bizonnyal maga a Termő épített bele a világba. Ő szólt: Aztán legye-

tek készen! —, és szólt aztán annyi mindenkinek, hogy szóljanak a fiaknak, az unokáknak, nemzeteknek, az emberiségnek, főleg a poétáknak szólt, ismételtetik is azok a szöveget, mely egyik fülünkön be, a másikon ki. Egyik szülőnkön be, másik dédunokánkon ki. A miénk például Reményik apostol szerint többek között így hangzott:

*egy fecske nem tavasz,
egy fűszál nem mező,
egy könnycsepp nem patak,
egy sír nem temető...*

És hangzék néhány árnyalatot felerősítve, más hangsúlyokkal kiemelve, Szent Istvántól a később is annyiszor elsíratott magányunk ellen az intelem, hogy az egynyelvű országnál mennyivel jobb a többnyelvű. És mondta Janus, és mondta Zrínyi, és mondta Ady annyiféleképpen, miközben azok, akiket Dsida felsorol, nagy jámboran szundikáltak. Az egykori Hunniában valami készül most is. "Vörös jelek a vadak útján". Több mint egy karácsony, több mint téli, tavaszi napforduló. Erről fognak oratóriumra valót össze- és végigénekelni a régi s az újabb kuratóriumok. Mondják, hogy a bethlehemi Legfőbb Tárgyalóasztalnál a többiek, a sokaság nevében, indokolt helyszűke miatt, csak egy ökör és egy számár volt jelen.

- Kenéz Ferenc versei
- Lászlóffy Csaba:
Az ördög fattya
- Bertha Zoltán
Illyés Gyuláról
- Szócs István:
Emlények virágai
- SERÉNY MÚMIA

EGYED EMESE

Nyírág a ködben

Etelkának nehéz a lelke.
Arany cipellője — ragyog.

Etelka fél.

Hiába vagyok.

A lány lépte bizonytalan.
Az esős idő is beállt.
Csak Istennél az oltalom.

*

Hallgasd a csönd szavát.

Etelka, nézd: zavaros víz,
zavaros ég között

idegen város ad tanyát
annak, ki fénybe öltözött!

Láthatatlan a dal,

de hágcsóján le-föl
merő
viharban, rettenetben
láthatatlan gyerek-hadak
járnak,

föl,
le:

van hírhező.

Hallgatlak.

Nem vak a sugár:
feléd,

feléd közelít vigasz-
szó

Szállsz? Lassan szabadulj te fel,
járd
az öröm lépteivel,

jó
nevetés útjára lépj,
s szabadulj, mondom, szabadulj!

Hiszen szabad voltál:
pöttyös szavú
kakukk

(Nyírfakapuk Márton havában)

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

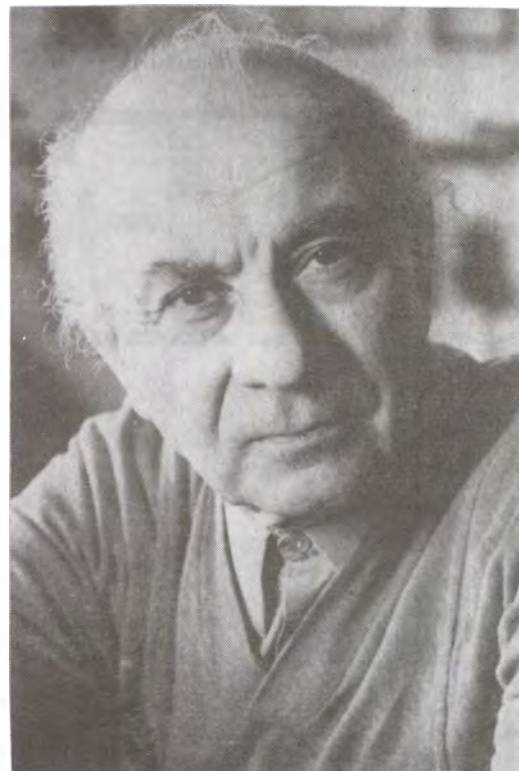
A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

BERTHA ZOLTÁN

Egzisztencia és transzcendencia az Illyés-líra világképében I.

"Örökké útban látjuk: amint vízen járó Krisztusként jön felénk a sarjúrendeken, ahogy hunyorogva indul a reggeli fényben fürdő dűlőúton, vagy az elsötétült krumplibokrok közt lépdel, dombokra-hegyekre hág, Dózsa György szekerén rohan, s aztán megtér haza; s az otthon is új állomás, ahol csupa régi és mégis új látomás fogadja"; a "tájak is pihegő, lélegzetvevő mellet terülnek el előtte, s a magyar föld állatai otthonosan ballagnak el közelében"; a "lírikus narcisztikus önmotogatóját is megtöri: emberek tűnnek fel a verssorokban, forró vallomásként, bugyogó érzelmkitöréseket helyettesítve, emberek, akikhez a költő tartozik s tartozni akar: kotyogó kis öreganyó (...) s mellette tehenet fejfő, szomorú szüle, frissen bekötött fejű menyecske, megszidott, félszeg napszámos, békésen hazatérő földművescsoport"; "Illyés — nagyobb szociológiai, mint pszichológiai érdeklődéssel, több lázadó hévvel, mint önmagára ismert rezignációval — hangosan vallja, hogy értük dalol, nevükben szólal meg, de éppúgy mondhatnók, hogy ők dalolnak érte, ők az anyaga, a képei, a szimbólumai ennek az egyébként szimbólumok nélkül dolgozó, sárosan és párásan reális költőnek. Ime hát bujdosásának eredménye: végül is vele van az egész látható teremtség." Sárközi György finom meglátásai ezek; olyanok, mint amilyenekkel Németh Lászlótól Halász Gáborig, Babits Mihálytól Várkonyi Nándorig mások is annyian és oly időtállóan jellemezték Illyés Gyula kibontakozó költészetét a húszas évek végétől. Azokat a lírai vonásokat hangsúlyozva, amelyek a "második" nyugatos nemzedék törekvéseiben újdonságoknak számítottak, és így nagyrészt azt a világszemléleti-stiláris paradigmaváltást vagy -átalakulást jelezték-jelentették, amelynek Illyés az egyik legfőbb — reprezentatív és "paradigmatikus" — képviselőjévé emelkedett. Mert a jellegzetes illyési versbeszéd valóban egyfajta szakítás mind az esztéticista szépségkultusz formaszemélyeivel, mind bizonyos karakterisztikus avantgardista művészeti tendenciák szemléletuniverzalizáló affektivitásával és szenvedélyhatártalanító nyelvalkazataival. Eltávolodás a mitikus-metaforikus átképzés, a közvetlen szimbolikus-mágikus átlényegítés adys hatásesszkezeitől, a jelképies, elvonatkoztatató-általánosító stilizáció babitsi, a hangulatlégiesség eufónia és elokvencia, a szecessziós titoksejtetés kosztolányis, juhászi, Tóth Árpád-os muzikalitásától: mámor és varázslat szubjektívizmusától. Inkább Füst Milán szabadverseinek tárgymegjelenítő, sűrű érzékletességével vagy Kassák konstruktívizmusával rokonítható — a hevesen profetikus intonációt vagy a személytelenítés absztrakcióit leszámítva. Illyés objektívizmusában és racionalizmusában a leírás pontossága és konkrét valóságossága, a tárgyi realitás deskriptív megragadása uralkodik: önarckép és környezetrajz faktuális identifikációja, ismeretazonosító, revelatív otthonossága. A ténylegesség életszerű, létfelismertető szemléletessége, a körvonalazott láttatás, a hiteles ábrázolás plaszticitása

és szenzibilitása. A dolgok, az élet- és természetképi valóságdarabok önmagukra utalnak, önmagukat jelentik; a költő nem "a megmutató képhez, hanem az élet valóságos képeihez fordul", "kifejezés és konkretizálás sokszor azonos nála", mert "egy olyan kor lírikusa ő már, melyben a költő nem idegi cimbalmán játszik, hanem a természet orgonáján; nem önnön misztériumába néz, hanem a világba". "Naiv nyelve nem valami stilizált rekonstrukció, hanem a legtermészetesebb reális nyelv". Olyan ábrázolás- és előadásmód, amely a XIX. századi lírai realizmus formaelveit valamiképpen a modern, sőt modernista tárgyiasság aspektusaival kapcsolja össze. Különös szervességgel és fokozatossággal hajlik át az expresszionista-szurrealista indíttatású Illyés-líra az újfajta objektivitás megszólaltatásába, részint talán mert az erőteljes avantgarde vagy imaginista inspirációban éppen bensőség és külvilág, jel és jelentés radikális megfeleltetési igénye is benne rejtett (sőt akár tombolt) — a kísérlet fenomen és lényegiség, művészet és egzisztencia, szent és profán, religiózus és szekuláris között a válaszfalak lebontására. A külsőség megközelítésének önazonosító (a különféle elválasztottságokat felszámolni igyekvő) gesztusnyelve valamelyest szintén eredeztethető az avantgarde modernség kollektivist és aktivista irányultságaiból, miközben telítődik a népies hangvételben is megnyilatkozó küldetstudat, vállalkásesszme kijelentésségével ("Habról-habra úgy közelgek / életem e perkein felétek, / mint a könnyű-leptő Krisztus / Judea vizének / átlátszó kék habjain rég"; "Képzem, hogy állok bátran / fölinduló dagály tetejében, / egy süllyedő világ felé / magas küldetésben" (*Sarjúrendek*); "Talpamnak ravasz titkokat kuncog a föld, az én földem ez, belőle fakadtam, / Pólyám a dűlőút pora volt vagy selymes televény kotló krumplibokrok alján" (*Énekelj, költő*); "félve nézek körül, remegve szívemben / most sejteni merem, hogy kiszemeltettem" (*A ház végén ülök...*); "E nép / löki a vért szívembe, számba az ígét"; "Testem e nép, e táj" (*Dűlő-út*); "Egy költő szól itten népének nevében! kérdeztelenül bár / De ő tudja, szava a szél alatt hajló kalászkok élő zsinatjából szakadt"; "Itt élek köztetek / Úgy nyomom a tollat, / Mint nemrég feles fűdünkre / Nyomtam az ásómat" (*Szerelem*). Az elemi, konkrét tárgyiasságban létvalóság és lényegvalóság egybeesik, élmény, jelenség, képzet áttételek nélkül fonódik egymásba, s az önmagára vonatkozó hiteles empirikus-természeti tapasztalat mű- és élethatárok összemosódására mutat: "Egy nyír, egy nyár, egy sornyi krumpliágy, / a krumpli közt egy törpe délibáb, / egy napraforgó... félszegen ezek / várják tőlem, hogy versebe lépjenek" (*Délben*); "Soraim teljes hosszukban e földön fekszenek, belőle táplálkoznak" (*Szerelem*); "Nem titkolom költő-metódusom. / Minden fehér kilométerkövet / az ülhelyért verssel tisztetek. / Bár így mehetnék végig sorsomon" (*Gyalogolva — Egyszerű módszer*); "A tárgyakkal maradtam. Vélük / szólok végül, ha még be-

szélek. / Hang nélkül rajtuk át ereszttem / magamhoz az emberiséget" (*A tárgyakkal*). Szinte narratív, epizódos szituációrajzban vetül ki a vizuális tárgyiasságra beállított szemlélődő érzékenység bölcséleti mélyértelműsége is: "Egyszerű a világ; / amit két szemed lát, ép elég dolgot ad. / Ragyognak a tárgyak. Nyald meg a ceruzád" (*Reggeli meditáció*). Részlegesen érintkezik ez a modern objektív líraiság absztrakt-vizionárius változataival — némileg előlegezve például a Nemes Nagy Ágnes-féle költői imagináció későmodern minőségeit is (vö: "Mert fény van minden tárgy fölött. / A fák ragyognak, mint a sark-körök" (Nemes Nagy Ágnes: *A tárgy fölött*) —, máskülönben azonban eltér azoktól: a látvány közvetlen látomássá sűrűsödése, enigmatikus-misztikus sugallattartalmakkal való átítatódása nem zajlik le. A prózaisághoz közelítő depoetizáló beszéd-fajtaiktól a dalszerű versformáig, a szociografikus helyzetképektől a folklorisztikus elbeszélő költeményekig, a vallomástevő önpórtrektől a reflexív-gondolati, elmélkedő líratípusokig terjedő kifejezésváltozatok sokaságában rendre a racionálisan átvilágítható létértelem-keresés munkál, s bizonyos transzparens világszerűség dominál. A súlyos emberi-közösségi nyomorúságot hordozó "nehéz föld" sugározta hangulati keserűség, a lázadó, erős indulatosság vagy a "fél-idilli, fél-óda" atmoszféra semelyike sem homályosítja el, sőt ellenkezőleg: inkább fokozza az érzelmi-intellektuális világértés, a létmegértés, az (olykor akár esszészzerűen is) elemző-értelmező, helyzet- és gondolat-tisztító valóságtudat (és dikció) afirmatív igényét és erőfeszítéseit.

Miképpen lehetséges mégis, hogy az ilyen gyakran egészen köznapias tematikájú, élőbeszédszerűen kommentáló, csaknem "anti-lírai" felhangokat is megengedő, olykor nyersen és határozottan demitizáló zsáneresség és mimetikus környezetfestés valami módon különös delejező aureólat tudjon maga köré vonni, szuggesztív életfilozófiai távlatokat nyerni, metafizikai holdudvarú képsorokat fejleszteni — hogy a "legkonkrétabb" képeknek is legyen "némi metafizikai nyilallása"? Hogyan "ingadoz-

hat" ez a költészet "a lekötődés és a fölszárnyalás között" — miközben "a nehéz föld marasztalja, a szálló egek hívogatják"?

Azon felül, hogy a megörökített életanyag, életközeg a maga inherens társadalmi, nemzetsorsos, erkölcsi referencialitásában és tanulságaiban hamisítatlanul egyetemes létkérdéseket görgöt — s hogy az emberi minőség (kultur)antropológiai alap tényezőit és lehetőségeit deríti föl, illetve fessegeti; azon kívül, hogy a lírai kijelentés általános és eredendő metaforizmusa itt is érvényesül; és azon túl, hogy a meditatív, töprengő-tépelődő, érvelő-kifejtő modorban megnyilatkozó, kifejlő versképző gondolatiság, eszmei-intellektuális jelentésség egyre tágabb lét- és történetfilozófiai dimenzióig távlatosodik: valami átfogó, átható univerzális létszemléleti beállítódás, orientáció is munkál az élményváltozatok, érzetformák, reflexió-árnyalatok rengetegének lelki mélységeiben, világképi mélyszerkezetében. Ez pedig egyfajta olyan egyetemes és racionálisan-morálisan nemcsak ellenőrzött-reflektált, hanem meg is erősített ember-, világ- és létezeretet, amely a teremtettség, a világvalóságok, a létezés (emberi, természeti, szociális, nemzeti, történelmi stb.) immanenciájának határtalan teljességét érzi át, és minden — akár legapróbb — tárgyi részletnek is a világos, nyílt és tiszta meglátására, megbecsülésére, megidézésére készlet ("Csillognak az ezüst fényben / a kanyargó messzi sarjürendek / / hozom terhet a kigúnyolt / emberszeretnek" (*Sarjürendek*); "Tétován az öreg szekrény tetejéről / kinyúlt ekkor felém s szinte hivalkodva / illatával hitet tett egy téli alma / a szegények rejtő, halk szeretetéről" (*Három öreg*). Az érzület ragaszkodó bensősége ("a szeretet édes melege", "a szívós életakarát") lengi körül a személyiség fő karakter- és magatartásjegyeit; az, ami "gyöngéd élesztgetése minden élettelennek", s "szinte anderseni közösség a tárgyak lelkével"; mert a költő "kisimogatja a tárgyakból a lelküket, elmondja történetüket, párbeszédet folytat a munka eszközeivel, megörökíti a hajdani kétkezi ember ethosát és esztétikáját", s "midőn egyedül marad a tárgyakkal, és velük beszélget hangtalanul — úgymond —, átereszt magán az emberiséget". Ódát írni a szülőföldi tájhoz, a krumpliföldhöz, a növények, az állatok, tehén és lovak, fák és madarak, folyók és bokrok, hegyek, dombok, rétek, völgyi falvak és templomtornyok, parasztházak és udvarok, szekérutak, dűlőutak és vetések rögválóságához és éghorizontjához: nem jelenti sem a banalitás mitizálását, és viszont, a mitikus szimbolizációs vagy travesztáló megközelítést sem. Hanem a mindennapi életvilág, az evilágiság olyan (egyszerre intim és entuziasztikus) apoteózisát, amely valamiképpen ugyan előfeltételezi a naturális egyediségek transzcendentális felülhaladását (hiszen az egész életteltített mindenség igézetéből fakadó, ihletődő szenvedély, a teljességlátás ennek szükségszerű lehetőségi feltételét hordozza), a kiemelkedés azonban sohasem eltávolodás, nem gerjeszti sem egy másik világ áhítatát, sem a létező végtelen belső árnyalatbőségének a perspektivikus megkisebbitését, összezsugorítását. Az a különös szemléletretegződés és szempontbővülés játszódik le, amelyben az életszentség immanenciája szubsztanciálisan külön nem választható transzcendens minőségeket, ér-

tékattribútumokat olvaszthat magába — amelyben az egyszerű, esendő (és keserűség, megtörttség, báj, derű ezerféle vonása színezte) emberi lény és lét maga válik értékabszolutumok hordozójává. A megvalósultságban magasrendű értéktulajdonság folyamatos inkarnációja zajlik, s gyakran éppen az alul évrők, a legalulra szorultak reprezentálnak, jelenítenek meg feltétlen tisztaságot és örök-érvényűséget. Nem annyira jelképezve vagy képviselve azt, hiszen ők maguk a létrendi prioritás alanyai, nélkülük, megszemélyesült, megtestesült emberségük nélkül az érzékfölötti értékideálok sem mutatkozhatnak meg vagy volnának elképzelhetők: "Köznapi mennyország! — Ilyet akarok, / ily kétkezi jámbor kocsis-angyalok / röptsenek majd, ha fagyos orromon / az öröklét éles legét kapkodom" (*Utazunk, rázódunk...*); "Jöttek a koldusok naponta, / tarisznya kétfelől nyakukba — / harsogva, fennén énekelve / kapaszkodtak föl a hegyekre. // S ereszkedtek le libasorban / hosszú felhőt verve a porban, / fújtak templomi éneket, / jósoltak szörnyű éveket. (...) Szinte repdes-tek, énekelvén! / Azóta is így képzelem én / az angyalokat, — öregeknek, / énekelnek és kéregetnek" (*Koldusok*); "Karácsony, karácsony (...) mikor a hóban az ablaknál vidám / mezétlábas angyal szállt angyal után!" (*Meglassul a szekér...*); "csak bátran, lopjatok, / ez karddal harcol, az arannyal: / tinektek ez a harcokat! / És csak ügyesen! gyomrotokban / a tétova, halk kordulás, / első diergése a testnek, / felsőbb, isteni biztatás, / tiszta kinyilatkoztatás" (*Hősköri beszélek*); "bárat és baj bármennyi van, / a hit, a hit határtalan (...) Seta Pista, a marcona, / a hetyke szökött katona — / Pogány istenként léptetett / a néma szolganép felett" (*Églakók*); "búcsúzott Krisztussal, megindult / eldülőngélt a domb felé" (*Betyár*); "Megjelenik akkor majd Jézus / nem mint király de nazarénus / beszélget int a békességre (...) S megjelenik Mária véle / kis cselédkönyvével kezébe / szegyenül" (*Megjelenik*); "Középujt Mária s körülötte rajban / húsz-harminc meztelen tatárképű angyal (...) Ó fájdalmas Anya, akinek a könnye / hét zord törre csordult s vegyült piros vérrel, / hogyha rájuk néztél és e két örege, / mosolyogtál mégis, legalább is éjjel" (*Három öreg*); "Kik tudták a valót e földön és föld fölött, / az igazságot? A szegények, a szenvedők" (*Doleo, ergo sum*).

A panteisztikus képzetek vagy a "rejtőzködő Isten" (a pascali Deus absconditus) értelemfölöttiségére való utalások egyaránt az érzéki világfolyamatoknak ("az élet szüli százszor meg magát" (*Óda egy krumpliföldhöz*); "Hogy út s kiált egymásra a / vérünkben lüktető / és az — mely mégsincs nélkülünk — / az öröklét-idő!" (*Vágtat*), a primér életmozzanatoknak ("nekem tűz, víz kell, biztos őselem" (*Vigas*)) az isteni lényeg-szerűséggel tulajdonképpen egyenrangú, egyenértékű metafizikai státusát állítják: "Isten, aki mondják, fűben, vízben, fában / bujkálsz, mint a mosoly a szerelmes lányban" (*A ház végén ülök...*); "egy leányt szerettem (...) mosolya istennek volt válasz" (*Hazatérés*); "Ebben élünk, ebben fölünk, / a napisten főz fölöttünk" (*Hídi vásár*); "De néma maradt Ő is. Állja / a kihívást" (*Áruló*); "Így ünnep az ünnep: fölnezní / s nem bánni, ami elshant. / Ha van még, szót váltani így kell, / békét a rejtőz istennel, / ez az igazi áhitat. // Ez az igazi ima, melyhez / se szó, — még gon-

dolat se kell. / Itt vagyok. Élek. Nap melenget. / Mint nyáját őrizem a csendet. / Ottbenn a tepsi énekel" (*Ünnep*).

A feltétlen és egyetemes létszeretet, az otthonosság "meghitt kozmikusága" azonban soha nem tompítja a kritikai ész ítéelő erejét és annak élességét; révület vagy rajongás nem tagadja el a gondolkodó elmét. Az önmagában bármennyire is megálló, adott-ságaiban kategorikusan önmagára utalt világ, a létezők és jelenségek mindenkori állapota, maga a humanoszféra — mint "potentia pura" —: folytonos kiigazító küzdelmet, jobbítást, törekvést és öntökéletesítést követel. Az ordító társadalmi méltánytalanságok, a szegénység és a nyomor konzerválásában megmutatkozó igazságtalanságok helyesbítése, az erőfeszítés, a teremtő akarat, a munka, a revelációszerűen rendtező, fáradhatatlan emberi ("homo faber"-i) cselekvés, tevékenység mintegy önmegváltó heroikus perfekcionizmusa mintha egy szakadatlan emelkedéssélyt kínáló értelemvallás fundamentumául szolgálna. Mintha az evilági egzisztencia önnön predesztinált meghatározottságaiban és lehetőségeiben, adott mivoltában és eszménykövető elszántságában, magasra törő minőségeszméiben és erkölcsi perspektíváiban, már meglévő és még gyötrelmesen kimunkálendő szépségeiben, életreményeiben, értékideáiban úgy ostromolná az elérendő abszolutumokat és értékbizonyosságokat, hogy — eredendő bizalommal-bizakodással — a földi létezésnek a képességét az ezekkel az abszolut ideálokkal való átítatódásra: egyúttal kategorikusan feltételezné is. Vitalitás és moralitás, életkedv és feladatteljesítő alkotásvágy, átvilágított vagy átvilágítható létvágy és sorsvállaló, felelős kötelességtudat összhangja, szintézise, töprengő-tépelődő gondolatisággal küzdött törekeny harmóniája: valójában az emberlét szaturációja mindazzal, ami több, mint ő maga, ami több, mint egyszerűség, mert örök és nem relativizálható. Az emberi létkorlátok között is fellelt öntörvényűség szellemi jelzőfénye, s az autonómia különös részessége a megszentelődés transzindividuális teremtettségében; az édenkerti őstel-jesség visszfénye, kompenzációja, töredék-mivoltában való szankcionálódása: "Mivel nincs túlvilág, sem Kárhozat, sem Üdv s már / nem is lehet a régi módon (...) tegyünk rendet magunk — hisz elmenk egy-istenünk rég - / a legvégső rosszban, mi várhat, / teremtsük meg magunk maradék édenünk-képp / üdvét a jó halálnak. (...) Mivel nincs túlvilág és semmi oly titok ma, / meddig az elme el nem jutna, / esküdjünk ésszel is szívünk-rég-gyanította / Mors bona, nihil aliud-ra! (...) ha munkánk végbe visszük, / erényeink az égbe nőnek. (...) Önzést és önkínzást lelkünk egyként levetkőz / és nem kell csak akarni, // hogy szépség és igazság és jóság és szabadság / mosdasson, derítsen: segítsen / befejeznünk Ádám föld-szelidítő harcát; / mivel nincs túlvilág, sem isten" (*Mors bona, nihil aliud*).

Az abszolút értéktartalmak és értékfogalmak tehát nem kötődnek per definitionem az érvényfennállás transzcendens szubjektumszerűségéhez; az igazságabszolutumok nem a külön-lévő alanyiságában lényeghordozó transzcendencia vagy istenség sajátjai: céljaival, orientációjával alanyi szubsztátuma lehet azoknak a valóságos embervilág is.

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

(Transzcendencia-immanencia egybefüggésére, összeforrottságára megvilágosító ikonikus példa: a Krisztus-kereszt: "A hajlongó, hű táj felett / elnézem hosszan a keresztény / nagy összeadási jelet: / a Krisztusét a temetőn" (A kálváriára). A modern felvilágosult humanizmus (és részint immanentizmus) képzeiteinek jegyében, szellemében a transzcendencia nem alanyi, hanem állítmányi mivoltában hatja át az antropológikum mélydeterminációit és legmagasabb képességeit. Az autonóm, önelvű, önteremtő, azaz konstitutív értékétika az időtlenségben gyökerező értékállományok és -határozományok virtuális szféráját a hittartalmaktól független őseredeti reményelvűségben, a bármikori emberközösségi aktivitás-kreativitás közegeiben, dimenzióiban antropológizálja és antropomorfizálja: "Az ember inget, szeretőt, / Hitet is válthat, csak reményt nem (...) Az ember jobbra váltható!" (Avar); "A legnagyobb bátorság a remény" (Bernáth Aurél egy képe alá); "Kúnhalmok ti, a sokhalu, bő Obtól / e kis Kaposig elfűzérő dombok (...) ti vagytok a mi — katedrálisaink! / 'Már-vány-zenék?!' Oh, csak, módunk szerint, / így, sárból! — oh ti, piramisaink! // Mert mégis feltörő vágy s hit nyomát / zengitek! Idegem hallja nomád / dobok tompa tam-tamját: tovább!" (Kúnhalmok); "Citera? Egy-pár házilag / összeszerkesztett lécdarab, / hat-hét acélhúr rajta, egy / libatoll, vagy egy kis faszeg, / s mintegy a faszeg reszketeg / folytatásaként egy öreg, / egy fáradtan is tenni-kész, / egy aszontan is fürge kéz, / egy szántatlan is gazdag ész: / ezekből és ezeken át / cini-cinizzt ki a vágy; / a szerelem, a végtelen / felé oly félszegen, / oly finoman az ég felé, / akár körben a tücsköké"; "Égből, pokolból jött a dal? / Jött az ősök jajaival"; "Rádióból jön ma a pusztán, / nem a múltból a muzsika (...) Ha! Dzsessz! Pusztá-Rácegren! / Engem nem bánt. A szerecsen / panaszs is átjár szívemet. / Ő istenünk is istenem" (Istentisztelet).

A naiv, közvetlen hitélményeket, hitelveket már kezdetben nemcsak átjárják, hanem azután meg is előzik a jellegzetesen a "második nemzedéket" karakterizáló életérzések; az intellektuális létértelmezés radikálisan analitikus, szekularizált válfajai, a magyarázatkeresés, a "mögé-kérdés" logikai-tudományyszerű módozatai, az emberi, társadalmi és történelmi létezés okszerűen levezethető törvényszerűségeit kutató reflexivitás típusai: kísérletek a kauzalitás és finalitás erőtereiben, kontextusában eszmélkedő teleológikus gondolkodásmód valamelyes viszsza-vételére. A pszichológizáló, szociológizáló, historizáló, olykor erőteljesen moralizáló és ideologizáló emberkép bölcséleti-filozófiai távlatai a felfedezés, a felderítés, a megoldásnyerés ontológiai és ismeretkritikai eszközeire, tudatformáira épülnek; a magyarázatszerzés és a változtatásigény racionális artikulációi, műveletei evilági utópiák felépítéséhez és fenntartásához is koherens érvrendszerekkel szolgáltattak. A metafizikai bizonyosságok, bizonyosságérzetek elvesztésével, "dekonstrukciójával" járó hiánytapasztalat, a magára hagyottságból fakadó kétségek, az enyhítésért kiáltó szenvedés alapszituációi mind egzisztencia és önmegértés kongruenciájának, s a lét és az értelem közötti virtuális egység restitúciójá-

nak a szükségletét fokozza fel. A léttitokban felsejlett összefüggésekből ihletődő neoromantikus szubjektumfelfogás helyébe alapvetően a személyiség és a személyközi életviszonylatok integritásának diszkurzív és argumentatív újáteremtési intenciója kerül. A verifikálható tudás módszerei törekszenek olyan emésztő humánontológiai dilemmákat megragadni vagy megoldani, mint amilyeneket a végesbe zárt végtelen, a reflektálatlan vagy önreflexív természetiség, a tudatmagány vagy a büntelen bűn (illetve a bűnös büntelenség) feszítő kínjai jelentenek. Mindez részint egzisztencialista élménykörrökkel, abszurditásérzetekkel érintkezik: "Nem veszem számba az isten nevét, / Ha nem látom szenvedésem okát (...) Egy állat, mely kínjaiban saját / Lábába harap. Nem vonít ő, tudja / Üres az éj, az ég. Tudja, egyedül van. / Néma tanúja lesznek haláláig önmagának: / Bármint tegyek is, ártatlan vagyok" (Úrfelmutatás); "Ki mondja mitől / Kellene jaj futnom / Ha egyedül is" (Novemberi éj alatt); "Tudom én, magam vagyok én hegyeimmel, / Az isten messze él, ha él, ezt tudom csak, mást nem mondhatok róla"; "Is-tentelenül s reménytelenül / nézem a tájat" (Egy ősz); "élek s múlok és remélek; bár semmit sem értek" (Hajnali pohár); "homlokomon

Steiner Ottília: Mária

és mellemen / szűrő cseppekben hirtelen / kiütözött a rémület — / az égre néztem (...) Fejem felett / izzottak messzi csillagok" (Szennyves síkatorok tövében); "Fejem hátrahajol. / S az ég se vigasztal" (Mint a mosolygó merénylő...); "dideregve-fázva / kiáltottál volna, — már az ég felé is! — s szenvedtél csak némán asztalra borulva, / mert se földön, se égen nem lelted helyedet, sehol e világba..." (Téli éj); "Szorongás fog el (...) Szorul a szív (...) Halál, szabadság s kit nevé is / szégyelve szólítottam: isten — elérnek (...) élesedik a tág hidegtől / fénye a messzi csillagoknak. / Nő a világ, nő árvaságom. / És nő az árvaság szívemben" (Utóhang); "Nem lelt meg engem még az isten..." (Próba-futamok); "Istenre vártam? Az az arc / ha lobban, mécsként lebben / felém s tán jelt ad: erre tarts — / De nem gyúlt fel az estben" (Hiába vártam...); "Rossz gondok, aljas számvetések, kétszínű / betegség s kétely (...) düllődő szemekkel / kutatva az isteni zsákmányt" (Rossz gondok); "Nincs menedék, se magosság, se jajszó. / Mennyből mentőv nekem nem esik, / se kötélhágcso a Hajnalcillagról (...) Te babrálsz ott szívem felé? — hiába / próbálsz nyitját, édes istenem!" (Kősztal, madárka, este); "Meszelt falak közt ülve csendesen / nincsen barátom, díszem, istenem"

(Sasad, Farkasrét); "könnytől-vértől szutykosan most isten / már elhajít, mint spongyát" (Üvölt...); "Ide írhatnám: idő, isten / de ez se nyitja a rejtélynek / Forgathatód: csak játék; míg nem / te fordulsz lábbal majd az égnek" (Talány); "Semmit sem értünk a halálhoz" (Semmit sem értünk...); "Magamban hordom a halált, / mint próféta az Úr szavát" (Medve); "Az éden üdvét, melyet megszereztem / üres emlékül őrzí buta testem — / s azt is mikor? Ha hiánya sajog! // Megtudtam, mi az élet, az egyetlen / s sírnék, ha tudnék, olyan érthetetlen, / hogy élek, s közben halandó vagyok!" (Két éj között).

Részint azonban el is tér ez a világlátás a modern dezillúzió hatásaitól (noha az elidegenedettség, a kiúttalanság érzülete különösen a súlyos és szinte folyamatos történelmi — például háborús — megrázkódtatások, kataklizmák idején már az emberi szó érvényét is kétségbe vonja: "Ki hisz még emberi beszédben? / Ki hisz? kérdem: a lelked kérdi. / Én sem, a föld sem, fönt az ég sem" (Éjszaka, szél): mert az energikus, lankadatlan kapaszkodásvágy az emberméltóság ormaiba: túl is lendíthet felőrlő fájdalmakon, kegyetlen kétségbeeséseken, feloldhatatlan apóriákon. Az értelem önértékébe vagy legalább felülemelő biztonságába vetett hit, a létmegfejtés kiviaskodott öröme és az életbeli boldogulás ígérete: folyvást ösztökélő, felszabadító vagy megnyugtató erőforrás lehet ("Egy varázsszót, egy aranykulcsot, / mit elraboltak tőlünk hajdan, / élet, halál, szenvedés nyitját, — / talán én visszahódíthatom!" (Érkezésben — távozásban). A villódzó intellektus, a nyugtalanul kutakodó elme maga a remény garanciája: "Hogy útáltam a titkokat. / Ó, sejtelmek, csábos miértek, / nyüzsgő férget, poloskafészket, / dögöt, mely rejtetten rohad, / érzek, ha valamit nem értek. // És nem értettem semmit itt" (Remény, remény). Hit és ész ellentmondásai között a vívódó gondolat éri utol önnön elégtelenségeit is, miközben saját készletesei mégsem egészen csak észelvéiek: "Buta vagyok és félek tudni, mert / a tudásszomj volt, ami messze vert / körödből, Jézus... — Frissen, lelkesen / az ész hívságáról elmélkedem" (Alkalmi meditációk — Első csapda: az értelem ellen); "Amit felfogok: az nyomban kevés! / nem a szív: tán a telhetetlen ész / ragad fel mégis, visz tovább, tovább — / s még részegebben ünnepli magát" (uo. — Második csapda: az értelem mellett). Hogy ki "ő": mindezek után "sem ez, sem az", hanem talán az "idő" "lebbenti" majd fel (az egzisztencia lényege s nem bölcselő logika) — s marad az őseredeti docta ignorantia, a "tudós tudatlanság", a "tudó nem-tudás" ("hogy tudatlan is / szolgálhatod őt"), s a "fejtörés": mégis az emberi szellem egyetlen vigasza, amely dialógusba kerülhet az abszolútummal is (uo. — Jámbor számítás). Olyannyira döntően az értelem igazolja, szavatolja a lét végső kérdéseire is a lehetséges válaszokat, hogy az "Is-tenkeresés" kategorikusan azonosul az "értelemkereséssel": vagyis az értelem törekszik belátni, be- és elfogadni, megokolni az értelem felettit, az emberi értelmet felülmúló intelligenciát is. Az istenhit így a tudás függvénye, pontosabban az intelligibilitás a feltétele lesz a szellemi abszolútumra, a végső értelemre vonatkozó bizonyosságszerzésnek — s az értelem paradoxonai egyben a transzcendenciaviszony paradoxonaként vetődnek fel.

KENÉZ FERENC VERSEI

Annyi, amennyi

Annyi, amennyi.
Vtőteremből talán sok.
Vtőmesterből talán kevés.

A város egykori bajnoka

Vár engem ott egy hely,
a nagyszalontai főtérén,
ahol az almát majd én mérem,
almát, körtét és egyebet,
mint apámról, rólam sem tudnak
majd egyebet,
ki is kacagnak tán a gyerekek,
összesúgnak és kikacagnak,
hogy lóg a cipőmből a madzag,
nem tudják majd mennyi ideát
temettem én el odaát,
furcsállják tán, hogy mindig
mosolygok, ismerni fogják
az almás bolondot,
ismert leszek, mint kamaszkoromban,
mikor a város friss bajnoka voltam,
tehetségesnek mondott,
jóvaló diák,
no persze, ez a város
már nem ismeri amannak a fiát,
nem tudja majd ünnepélyesen a diák,
hogy a verset, mit oly szépen szavalt,
az öreg frta, a kisöreg,
ki örökké ott ül
a főtér sarkán,
mosolyogva a sorsán s az almán,
mert a kettő, lám, egybefutott,
ágtalan lett és
lepotyogott.

Kedvcsináló az öregséghez

Nem lenne kedved,
kérdem kedvesem,
visszaforgatni az időt,
én kedvesem
eljátszadoznánk a
pörgő-forgó kerekkel
pormacsákkal,
egerekkel,
nem törődnénk a
bankkártyával,
nyugdíjalappal,
gyerekekkel,
visszaforgatnánk az időt
egészen az elejére:
amikor semmi nem
választható, csak élhető
a szabadság ígázatében.
Nem lenne kedved,
kérdem kedvesem,
visszaforgatni az időt,
kedvesem,
két csikó lennének
egy messzi-messzi réten,
te hófehér, én
fekete eben.

Szét és össze

Dicséret és a gyalázat
azt tartja össze a házat.
Az égbeboruló függönyök,
s mi megbúvik a gyöngy mögött.

A porcelánbolt elefántja,
mikor a konyhát szétdobálja,
s a dundi-rózsaszín kisbaba-béke,
a popsi-kretek égi pépje,

a szét és össze száz alakja
a házat rúgja és belakja.

A szét és össze reggelre kelve
egyszerre ébred,
kóc a szöszre,

egyik méznyalókéval kél,
másik szénlapáttal,
egyik békít, a másik
harákol,

az össze vetkőzik, a szét kabátol,
s futna mindkettő a
háztól,

ó, csakhogy dőlne már szét,
vagy állna meg ez a ház
egyszer már magától.

Úristen, mi lesz itt,
ha ők ketten az eget
újra és újra, percenként
át- és átfestik?

Ám láss csodát, így tart
napestig, s reggel dolgukat
mindketten újrakezdi,

egyik búzát hord,
a másik salakot lapátol,
egyik mézzel békít,
a másik csak harákol,

a szét tombol,
az össze lapátol,
és nem búcsúzik egyik
sem a háztól,

a dicséret és a gyalázat,
az tartja össze a házat,
s míg béke száll az Ararátra,
a házak népét egybefogja
a szét és össze óceánja.

Kerek Ferenc: Erdő mélyén

Pléhkrisztus, sópuska

A barátom visszaköltözött a múltba.
Ahol ördögök s angyalok
a fák alatt együtt feredőztek.
Házát vásárolt s abban
a múltban nőnek a cseresznyefái.
Hiába ismerem jól azt a tájat,
ma már nem tudom,
miként is juthatnék el arrafelé.
Az egykor kedélyes gyalogút
milliméterre pontosan meghúzott
magántörténelmek között
vezet.

Mit akar? Mit akar? — kérdik némán
az utat pásztázó szemek.
A vándor le-letérme az útról.
Szó-sövény, szintagma-vérek.
Nem a véráztatta földet,
azt a kalapnyi kis eget,
a három nyárfa felett,
azt szeretné még egyszer
az erre tévedt vándor.
A földet felkapálták,
széjjelosztották — passzus alapján —
az eget.
A vándor tudja már: mehet, mehet.
A pléhkrisztusnál véget értek
a hitves
szentvedéstörténetek.

Így van ez rendjén

Nem járatták a romániai magyar
napilapokat,
soha nem voltak Kalotaszegen,
egyáltalán nem foglalkoznak
— például — Trianonnal,
nem kutatnak isten-háta-mögötti
székely falucskákban öreg agyagedények
után, a csiksomlyói búcsúban
egyetlen egyszer meg nem
fordultak, nincsen rokkájuk,
tulipános ládájuk, nem veszik
számba karácsony táján
az elhunyt erdélyi rokonokat.
Az újévi koncert után
komótosan hazaballagnak,
leveszik a kalocsnit,
bekanalazzák a párolgó
húsleveset. Mire a templomok
rozettáit befödi hóval a szél,
már rég alusznak
a bécsi filharmonikusok.

Bog és bog

Az ismertetésében hitelesebben
mutatkozik meg az idő, mint a
hosszú-hosszú annalesekben.
A kisfiú hátára csapja az egész
világtörténelmet, a kémiai
és matematikai tudományok
összességét, a csillagvilág és a
fűszálak birodalmának
titokzatosságát. Nem
rendül meg a súlya alatt.
Nem esik hasra.
A gyermek a tanító nénitől fél,
nem a világtörténelemtől.
A nyálókának örül s nem
a galamb csőrében tartott
olajágnak. Bog és bog között
vét el minduntalan az utat.
Bog és bog között halad.

SZÓCS ISTVÁN

Emlények virágai

3. Káprázat, óh — Enuresis nocturna!

Ah, szép szavaknak csalfa örvényi, minő alantas mélyekbe rántathatják le az embert...

Van egy regénye Aldous Huxleynek, *Nyár a kastélyban* (Crom Yellow: az eredeti félig wellsi cím amolyan hangulatos vidéki levegőt sugall, mint mondjuk: Salgó-Haraszti), nagy művei mellett nem szokás emlegetni; csupa *báj* és *elegancia*, de nem a hétköznapi lapos értelemben, hanem esztétikai kategóriák jelöléseként használva a szavakat (lásd: Pauler, *Bevezetés a filozófiába*, például); oly tiszta és üres, mondta valaki, mint egy damaszt abroszra potytyant briliáns, szóval ennek az éterien játszi, csupa zenei pauzákból összeálló regénynek a főhőse egy Denis nevű kezdő költő és filosz, a fensőbb műveltség beavatott rajongója, álnokság volna kultúr-sznobnak nevezni, zeneértő, festeget is, adott esetben lángeszűen főz is, a finom társalgás mestere, Shakespeare-hez is hasonlít abban, hogy "keveset tudott latinul és még kevesebbet görögül", célratörő udvarló, bár olykor ügyetlen és későn kapcsol; nemcsak én hasonlítgattam mindig Székely Jánoshoz ezt a Denist, hanem ő is saját magához.

Különösen azért, mert milyen *tragikus* — ingatta fejét Székely János — az a valamása eme Denisnek, hogyan megjárta egyszer egy sejtelmes, magasztos hangzású szóval. Gyermekkorában ismerkedett meg vele, lázas beteg volt, és a kellemesen üdítő, fahéj ízű gyógyyszernek az üvegére ez volt írva: "nagyfokban *carminatív*". Attól kezdve a szó jelentett számára minden titokzatos szépséget, rendszeresen használta elragadtatásai kifejezésül; ám egyszer, amikor már versben is leírta — *A szerelem, mely carminatív, mint a bor* — elhatározta, utána néz, mit jelent valójában, véletlenül egy német szótár esett keze ügyébe, s az íggyen fordította a carminatívot: *windtreibend* (szélhajtó).

Denis esete egyáltalán nem nevetséges, mint hiszed, mondotta Székely, nem komikus, hanem tragikus; igenis az, mert kifejezi a szörnyű lehetőségét mindenek lesüllyedésének; hiszen ez a szó, azon kívül, hogy idézi a gyönyörű kármín színt, olyan törő fakad, amely nemcsak *dalt* jelent, hanem *charme*-ot is, varázslást, bűvölést, a szentek incantációját, elragadottságukat, s akkor tessék, jön az úgynevezett orvosi latin és ilyesmit jelöl meg vele!

Különben, folytatta Székely, ez az egész nem Huxley elménckedése és rossz-májúsága; az élet állandóan megrontja az eszme hordozójának, a szónak a burkát, a költő dolga újra és újra fényesre csiszolni a nemesfém szavakat. Még akkor is, ha ilyen sátáni csapdák lesnek rá. Én is ismerem valakit, aki a Deniséhez hasonló mó-

don felült az orvosi latinnak; nagyon megtetszett neki az *Enuresis nocturna*, s egy versének, amely az éjszaka csillagtűzes csendjéről szolt, ezt adta címmül; csak a szerkesztő szemfülessége mentette meg a közröhejtől... "A féltudás ím, gyalázatba visz, ám ki mondhatja el, hogy bírja a tudás egészét"; a továbbiakban Madách mértéke szerint társalgott (ez lett majd később legjobb drámája, a *Hugenották* közönségcsikertelenségének oka is).

Egyébként Székely János költői anyanyelve a műfordítói nyelv volt, különösen az a nyelvezet, amelyen Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi teremtett a csak magyarul tudók számára is egy káprázatos költői Európát. Ennek a műfordítás-költészetnek a kristály-fénytörésén keresztül látta az idegen irodalmakat, s ehhez képest a magyar irodalmat parlagiasnak, vulgárisnak, kezdetlegesnek tartotta. Ez volt oka például annak a (néha már-már botrányos) elutasításnak, amivel Petőfire nézett; s nem az, hogy a XIX. század népies klasszikusai "haladó hagyományt" képviselvén, a marxista ideológia nagyon futtatta őket; egyesek szerint az ellenállás az irodalomtörténeti — hivatalos — értékrenddel szemben, erkölcsi-szellemi ellenállás számba ment volna az egész rendszer felé.

Székely János polgáreszménye olyan, mint a Márai Sándoré, akit különben nagyon szeretett, de ritkán emlegetett; holott már gimnazista korában egy műkedvelő csoportban Márai-darabban vállalt szerepet — rá nemsokkal egy Tamási Áronban már nem! És egészen meghökkenítő, ifjúkori arcképeiben is sok közös vonás tűnik elő; ennek ellenére állítható, világnézetét és értékrendjét nem Márai hatására alakította ki; például "nép-nemzeti-ellen" kifakadásait, azaz tőle függetlenül is, szégyenletesnek tartotta, hogy egy nemzet legnagyobb költője Anyám tyúkját, kurtakocsmát és hadi-politikai uszításokat írjon, mint Petőfi; ilyesmivel baráti körét hol elkésértette, hol megröhögtette. Egy szóval, nem irodalmi minták és példaképek hatására tenyésztette ki magában a véleményeket, mint ahogyan úgynevezett kozmpolitizmusa sem az álszocializmus és a látszatinternacionalizmus eszmekészletével való ellenkezéséből támadt. A magyarázathoz, sajnos, nem nélkülözhetünk egy kis szociologizálást.

4. Kultúrszociológiaiak gusztustalan, de érvényes magyarázatai

Egy ismerős családban történtek az alábbiak: az apa megszállottja a magyar népi műveltség folytathatóságának, ennek elkötelezett tudósa és művésze volt egész nehéz életében. Felnevelt viszont egy falka szép leányt: ők egymással és barátnőikkel azon versengtek, ki tud *külföldibb* férjet fogni magának; Breton-föld, Bruxelles vagy Belga-Kongó; Bolívia, Brunschweig? Lényeg a barátnő-pukkasztó férjhezmenetel; a legkisebb, a negyedik vagy ötödik nővér, mert más már nem került neki, a Kaszást választotta egzotikus vőlegényül, öngyilkos lett.

Nemzedékek csunkultak így meg, oldódtak a semmibe, mert, most már mindegy milyen indítatásból, *azértse olyanok* akartak lenni, mint a szüleik; s elfogadtak mindent, bármi áron, ami más volt, mint amit az otthonuk ingyen adott volna. Székely János viszonyulása szülei világához, a "gens"-hez, társadalmi rétegéhez (?), ha nem is ennyire heccesen megtagadó, de azért eléggé ambivalens volt. Személyében ugyan a szokásosnál erősebben kötődött érzelmileg szüleihez, de a szélesebb rokoni, ismerősi, sorstársi kapcsolataikat fitorogva kezelte; parlagi, vidékies, kultúrátlan, "megcsökött *fajtának*" tartotta. Mégis, furcsa hagyományápolásként igyekezett megőrizni magában valamelyes "úri mivoltot", legalább külsőségekben, szeretett sétálni fehér nadrágban kimért léptekkel, emelkedett társalgást folytatva.

Ez a bizonyos *gens*, a társadalmi "mély háttér" a régi történelmi Torda vármegye kisnemesi rétege, a Felső-Maros- és Aranyos mente "dzsentrí világa", ideértve a Kisküküllő vidékének egy részét is; Torda, Radnót a fő fészkeik, fel egész Pókáig, sőt talán Gödemesterházáig. Valóban, jellegzetes típusok sűrűsödéséből állott össze a társaság; gyakran felemlegetett *törzsszövessége* ellenére bőven akadt román, szász, zsidó, osztrák és igen sok örmény vegyesházasság közöttük. Intelligensebb tagjai gyakran önironizáltak: ők a politikai életiskolát a Báthoriban, azaz a Báthori korszakban járták ki. Már akkor kifejlődött náluk a *mindig felszínen maradni tudás* túlélő technikája. Ha Zsigmond, ha Mihály vajda, ha Basta, ha Bocskai, ők fontoskodó forgolódásukkal hasznosítani tudták magukat, és megtalálták a hangot, amelyen akár Giraj kán, akár Rabutin generális szívéhez lehetett szólani. Megannyi megyei tisztviselő, lelkész, hatósági ember került ki közülük minden rendszerben.

Székely János, mint egynémely társa

is, mindég érzékeltetni akarta, hogy nem ez az ő világa; legfennebb agancsféjű sítapalcák, kupakos tajtékpipák, vadászfelszerelések képezték tárgyát "rajongásinak". Ez a létszámban és elterjedtségben nem is nagy réteg azért elég szembeötlően képviseltette magát "a kultúra frontján" is! Hogy csak a manapság legismertebbeket említsem: Hajduék (Zoltán, Győző), Benkőék (Lóránt, Sámuel) a Lászlóffyok (Aladár, Csaba) vagy Kelemen Ata, Könczei Ádám, Tolvaly Ferencék (apa és fia), és főleg és mindenekelőtt: Szabédi László, akinek családneve eredetileg szintén Székely. Vagy az olyan román kiágazások, mint Nicolaie Vlasa, a neves régész (anyja radnóti dzsentrí lány), avagy szászok, mint Abafáy Gusztáv, azaz Offenberger. (Azt nem tudom, hogy a tordai származásúak közül az "Egy tündéribb Naconxi-pánt" — grafikusat, Grosz Arnoldot ide sorolhatjuk-e?)

Nyilván minden ilyen karakteres társadalmi rétegnek megvannak a maga jellegzetes disszidensei is, mint például a zenekritikus Kovács Iván, aki fölé örök nimbuszt kanyarított az a szerencse, hogy gyerekkorában Mihály román király számára kiválogatott mintaosztályban tanult, később azonban semmi önhasznosítási becsvágy nem mozgott benne, orvosi tanulmányai ellenére nem praktizált; művelt, szelíd atyja nagy bánatára főleg orgonán játszott, hanglemezritkaságokat hallgatott, német-orosz-román-német feleségeivel ápolta komplexusait, és a Sárosi utca sarkán is csak Johann Sebastian Bachról vagy Thomas Mannról értekezett, és dührohamokat kapott, ha például valaki amolyan olaszokat, mint Rossini, Verdi, Puccini német kortársaikkal egy napon mert emlegetni.

Székely János sok mindent eltanult tőle, pózainak is ő szolgált mintául. Hogy például Bach- és Beethoven-zene hallgatása közben apró, de jól látható fejrándulással kísérm az ütemet, és szenvedő, megdicsőült mosollyal jelezni a magasabb régiókba való érkezés élményét. Egyszóval az ember mindég úgy hallgasson klasszikusokat, mintha saját — heroikus — haldoklása közben wagneri gyász-zene segítené át odaát.

Érdekes, hogy nemcsak kultúrdisszidenseken, mint amilyen Székely János és példaképe is volt, ütöttek ki a jellegzetesen dzsentrí urhatnám tempók, dendiszkó allűrök, hanem közülük kikerült harsány modorú pártemberek, sőt, akár a jelentéktelen marasmenti udvarházból ugyancsak kadettiskolán át lanszírozott bolsevik szuperjogászon is.

Történt azonban még egyetemi éveink alatt egy valóban furcsa kis epizód, s ma sem tudom, helyesen értelmezem-e? Székely János mutatott egy nagy alakú, szép nyomdai kivitelű és ép kötésű régi-régi Károli Bibliát (a kiadás évét elfelejtettem), amelynek szokásosan üres hátsó lapjaira nem családi eseményeket jegyeztek fel, hanem bemásolták a tán egy emberöltővel azelőtti mezőkeresztesi csata alkalmából

kiadott hadparancsot, Báthori Zsigmondnak tulajdonítva. (Amire még emlékszem belőle, hogy: aki Jézuskiáltás után lő, megpálcáztassék; aki nem tudom milyen esemény előtt prédának esik [fosztogat], halállal lakoljon; mivel ez baljóslatú anticipációnak hatott... az a csata valóban azért torkollott vereségbe, mert a sereg nagy része idő előtt fosztogatni kezdett; prédának, majd prédául esett.)

Azt nem lehetett megállapítani, ki mikor, honnét, miért másolta oda e szöveget; kérdésemre, hol kapta a könyvet, Székely így felelt: Tudod, lementem nagyatáméknál a pincébe, és ott a krumpli alatt találtam, nem tudod, vajon kit érdekelne?

Javasoltam egy sokkönyvű, tekintélyes történelmet s el is kísértem hozzá. Kíváncsian forgatta, belemerült a hadparancs böngészésébe; lámcsak, a ráccal már akkor is baj volt, mormolta (még javában tobzódott a Tito elleni farsangolás), és hirtelen ő is megkérdezte: Hol szerezte ezt a könyvet? Székely megint, ugyanúgy: Tetszik tudni, nagyatáméknál, a pincében, a krumpli alatt...

A professzor felcsattant: Mit hazudzik itt össze-vissza? Ha egy könyv, ami ha nem vette volna észre, papírosból készült, a pince földjén, pláne krumpli alatt hányódik, az foltos, penészes! Ezen meg az látszik, hogy száraz helyen, gondosan őrizték! Na, vigye innét! (A zordon könyvbarát tudós szemében a legszörnyűbb gyanú nyilván a könyvlopás volt, az utána következő főbűn meg a könyvkölcsönkérés.)

Nem tudok mást elképzelni: Székely azt szerette volna e naiv mesével érzékeltetni, hogy a könyvet olyan helyről hozta, ahol a kultúrát nem becsülik, a könyvritkaságok a konyhai verem fenekén kallódnak; és az egy nagy tett, hogy ő ott felfedezte és kimentette.

Az előző jegyzetekben említett életzáró tanulmánya Székely Jánosnak, a bűntudat természetrajzáról, többször is szomorú rajongással idézi Szabédi László emlékét; pedig tőle kapta pályatársai közül a legnagyobb bántást, ami egy fél életen át kínoztta, s amiért bosszúvágyát *A mór* című drámájában akarta levezetni, s láthatóan Szabédi *életútja* volt a céltáblája.

Eleinte bálványozta Szabédit. Amikor 1950 körül Szabédi egy sorozat proletkultos propagandaverset írt, például *A ci-hoszi csoda*, hogy a nép nem vette be a drótot a ravasz kulák-plébánostól s hasonlók, és jó ismerősei úgy tettek, mint ha álmodnák csak ezt az egészet, Székely, aki Petőfinek nem tudta megbocsátani az olyasmit, hogy "Akasszátok fel a királyokat", vagy "azt kívánja a svábság, fizessük az adósságát", meglepő könnyedséggel lépett át az ügyön: "ha Szabédi úri pasz-szióból mer kommunista rigmusokat gyártani, ám tegye, mert ezt éppen a mindenki, a barátaival szemben is kívívni tudott függetlensége demonstrálásul teszi; és különben, a nagy írótl nem azt kell meghallani, amiről könnyedén beszél, hanem amiről súlyosan hallgat", bővítette ki a közkeletű szöveget.

Elkövetkezett azonban egy szép napon Székely János "hírhedt" nagy verse, *A folyó*. Hogy a folyók végül is csak egyet akarnak: lekoptatni, legyalulni az egész földfelszínt (az erózió által), míg nem az egész bolygó egyetlen lapos, unalmas, ki-etlen vízfelület lesz.

A versből olyanszerű világfájdalom sajgott elő, ami Merezkovszkij szerint Csehov minden hőséne egyedüli szenvedélye; az unalom, a csüggedés... "mert a csüggedés a kereszténység asketáinak mélységes megjegyzése szerint szintén szenvedély, éspedig a legemésztebb szenvedélyek egyike... Valami metafizikai unalom, a végtelen űrnek, az élet céltalanságának és minden hiábavalóságának érzete!"

Nem emlékszem, melyik szerkesztőség kérte fel Szabédit véleményezésre, Szabédi azonban meglepően tapintatlanul, irgalmatlan, hideg indulattal kiválasztotta a verset s a mögötte feltételezett eszmévilágot; talán azért is, mert az orosz világfájdalom alól kihallani vélt némi kamaszos, kárörvendő vihogást: úgy kell nektek!

Székely János, úgy tűnik, csak élete legvégén bánta meg sértődését. Talán azért fájt annyira neki az egész, mert Szabédi halálos komolyan bizonyította rá, amivel Bajor Andor évődve szokta ugratni. Például: egyszer a könyvkiadó szerkesztőségében Bajor odatolt Székely orra alá egy verset, amolyan védikusán révézetes paródiát (annak idején még nem volt Kovács András Ferenc, mindenki maga állította elő házilag a szükséges mennyiséget, mint a kovászos uborkát). Az utolsó szakaszra még jól emlékszem:

Ím fátyolából kilépett Maya,
Az aszwa között fölserkent a páfrány,
De Siva tüze ma is ott lobog
Az ezüst kígyó párás éjszakáján.

— Te János, mit szólsz ehhez a vershez, miféle?

— A világköltészet egyik remeke — jött a válasz.

— De János, tíz perccel ezelőtt írtuk Skóttal a másik asztalnál.

Székely megmerevedett: — Fenntartom előbbi véleményemet! ... És belemerült megint a munkájába.

Bajor derűs dolognak tartotta azt, amit Szabédi lesújtónak, hogy Székely menyire kiszolgáltatottja a másnak, a különösnek, a "sajátságos"-nak, a kifejezőmódok felszíni káprázatának; mint ahogy személyi kapcsolataiban a testi megjelenés és az arc jelkulcsodexének. Ő egy olyan Alice volt, aki Szindbád gerjedelmével szaladgált ide-oda egy világvirágház-labirintus tükörtermében.

De még nincs vége a bűntudat természetrajzának.

SERÉNY MÚMIA 221

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2002

VÁRI CSABA VERSEI

Szülőföld

anya — öledtől a strig
apa — szeszig a dadogástól
mivel érdemeltem ezt az ítéletet
s születhettem volna-e máshol
babona köt ide nem rög
hiába se út se kerék
gyermekkorom utcáin át
húszom nagyapám szekerét
szülőit — szájról szájra
földet — mezítláb
ahol ének volt a párna
szerelmek nővik be lépteim nyomát
a fák árnyékai vigyázva átlépnek
hajamban pipacs számban egy szál ének

Depresszió

és minden kezdődik előlről
az agy gondokat öröl
a szem példát vesz a kőről
tényeket morzsol a fogsor
az értelem feladásra voksol
a fej tagadólag int
lemond a remény megint
és semmit se' ér az egész
pengét szorít a kéz
sebekbe ragad a géz
mögötte lüktet a múlt
mellettem maradni tanult
ami távol marad az érkezésben
vendégül lát az emlékezésben
étlen hagy minden étkezésben
bűnhődni elmaradt vétkezésben
létet cipel a váll
tétováz' határainál
a szó hűtlenül kérdez:
kézen fogsz de értesz?
iszony ver tanyát a szemben:
mennyi élet kellene
ennyi halállal szemben

Fordított

kárhozom azokért
'kiket elűztem
miattad-miattam
hűtlen nem lettem
magamra maradtam
szemedre vetettem
bánatot arattam
cipellek így holtan is
az élet volt fordított
hamis

Illeték

Hfolak, ha hiányod hibátlan
és pontos és valódi,
ha késedelmed kivártam.
Már nem fogok benned csalódni.
Hfolak, ha hiányom hozzád hamis
és ezer dologba szerteszórt,
ha visszatérted nem igazam is.
Szégyellhetsz, mint szfo a szót.
Hfolak, ha hiába hívnál
és fordíthatlak félelmeim ellen.
Eljutsz csukott szemmel is immár,
ha kiérdemled. Ha kiérdemlem.

Csak így...

Én csak így tudom
elviselni a létet.
Olyan gyámoltalanul
és önkéntelen lépked
feléd az életem,
mintha pengeélen.
Úgy gyűjtöttem össze mindenem,
hogy egyetlen esélyem
legyen a fennmaradásra
s megint ossza szét magát.
Gyűjtöttem a te életed is,
így szerethetlek tovább.
Így álmodhatom benned
tovább a holnapot, kezéd
kezemben fogva.
Nehéz, mert neked nehezebb.
Mert csak így tudom
elviselni a létet,
hogy egyre több
és több kelléket
halmozok, gyűjtök
a fájdalom ellen.
Csak így, ilyen gyermeketegen
lehet szeretnem
nekem.
Csak így igaz, de még
mindig félek,
nem elég, mégsem lesz elég.

Tékozlók

hazajössz
tisztaságodhoz otthonul a ház
— lélekhez a lélek —
és várlak mert
megtalálsz
ahogy a tékozlók fülében
megakad egy ének —
hazatérnek

Pörlekedés

(első változat)

még muszáj elszívni itt
ezt a cigarettát
még muszáj meginni
ezt a féldecit
még muszáj mert az élet
kötelezővé lett —
lépést tartani az értelemmel
hogy beérhesse magát az ember
még győzni kell
fájdalommal és hittel
hogy legyőzhető legyen
(akár az idő)
és elviselhető
azzal szemben akivel
nem köthetünk alkut
mert mentségünk csak egy lesz:
ha azt mondhatjuk —
vállaltuk

(második változat)

nem tudok élni de kell
vállalva a vesztesékekkel
közösködni a kínban
életfogytiglan
és tovább
mert tudom már
hogy hiába minden
ha csak az számít
hogy én amikor lehetne veled
élnék másképp is de
csak így lehet
mert majdnem lehetetlen
mert tudom már
hogy nem szép szavak
szemérmes szerelmek
se a nyugalom
se a nyugtalanság
se a remény se a félelem
nem nem ezek tartanak
se az hogy önmagam nem vállall
de az hogy én vállalom
így indulok szemközt
a halállal

Ópium

László Noéminak

kifeküdni
lebegni holdfényben
tudni a súlyt
mit nem kell mérnem

félteni babonát
lepkeszárnyat
arra figyelni
ahonnan a madárhad

egyre fogatkozik
viszi-hozza
tétova vonalait,
ne intsen jóra rosszra

el ne árulja titkait
megértened
ne kelljen immár
miféle álmok nem kísértének

MAGYAROSI SÁNDOR

Az ablak

Ha benéznek az általam elképzelt ablakon, egy fiatalembert látnak, amint székét két lábra állítva kissé hanyagul himbálja magát. Fáradt arcán érdeklődő kifejezéssel figyel valakire, szemöldöke a láthatatlan másik mondókájához igazodva fennebb vagy lennebb csúszik a homlokán, néha egyszavas beszúrákat eszközöl. Ha kissé odébb lépnek, az ablak szélehez, s tenyerükkel beárnyékolják az üveget, eltűnik róla a hátuk mögött levő utcárszlet, s megpillanthatják a beszélőt is. Szép nő, oldalról láthatják. A férfiak figyelmét a mód fogja felkelteni, ahogy ül: rövid szoknyája miatt lábait ferdén összearja. Műértők szerint igen szép póz, pláne, ha tekintetbe vesszük a láb gyönyörű vonalát. A nő gesztikulál, egész felsőteste mozog, s hangsúlyos melle kissé meglendül egy-egy hevesebb mozdulatra. Nem veszekszik a férfival. Szemmel láthatóan a megértéséért folyamodik. Az ablak külső oldaláról szemlélve a férfi helyzete irigylésre méltó, gondolhatják önk. Holott erről szó sincs.

A fiatalembert húszas éveinek közepén járhatott, s eddigi élete semmilyen jellegzetes nyomot nem hagyott rajta. Arca átlagarc volt, s titokban sokszor arra gondolt, ha már nem született jóképűnek, legalább lett volna csúf, mint Belmondo. Jellegtelen vonásait tehernek érezte, s erről csak nagyon ritkán feledkezett meg. Bizonyára nem tudott róla, hogy e ritka esetekben furcsa változáson ment keresztül, kiült az arcára valami elmélyült kifejezés, s ettől hirtelen határozott formát öltöttek máskor szinte vázaltszerűen viselt vonásai. Mindezt természetesen senki nem közölte vele, magától pedig soha nem jutott eszébe, hogy tán épp teherként viselt arca miatt kellene szerencsésnek éreznie magát. Ugyanis e jellegtelen arc izgató, sejtelmes ígéretet hordozott, a pillanat ígéretét, mikor egyszerre csak valamiféle előre nem látható tartalommal telítődik, s mindazok, akiknek látniuk adatott, óhatatlanul csapdába kerültek: szinte megbűvölten várták a változást, sőt, időnként néhány másodperc erejéig látni is véltek valamit, ami újra és újra felcsigázta már-már lankadó érdeklődésüket. Miközben fel sem tűnt neki, egyszerűen megbabonázta mindazokat, akik ismerték, köztük a nőket is szép számmal.

Igen szép nőismerősei voltak, s bár közönséges halandó számára furcsának tűnhet, tán szépségük volt a legnagyobb ok, amiért nem lelte örömet bennük. Mert ezek a gyönyörű nők, trágár férfibeszélgetések gyakori hősnői, miután kiöntötték a lelküket neki — hogy mi minden gyűlik fel egy női lélekben, arról hosszan és undorral tudott volna mesélni —, majd rendelkezésére bocsátották, hogy legjobb tudomása szerint befoltozza a más férfiak által ütött réseket, imígyen megkönnyebbulva és megtisztulva feküdtek össze —

más férfiakkal. Ezt igen méltánytalan eljárásnak és hálátlan magatartásnak érezte, de megtanulta, hogy jobban jár, ha nem teszi szóvá. Ez volt tehát a fiatalembert, aki a gyönyörű nővel szemközt üldögélt. E pillanatban épp lassan hátradőlt, testsúlyával óvatosan megbillentette a széket, a szék pedig engedett a nyomásnak, s két első lába felemelkedett a padlóról.

— És képzeld el — mondta a nő, de a férfi nem képzelt el semmit. A férfi egyszerűen csak várakozott, s titokban arra gondolt, milyen jó lenne, ha a nő hirtelen megharagudna valamiért, felugrana és elrohanna, vagy esetleg egyszerűen befejezné ezt az újabb, végtelennek ígérkező történetet, de ahogy ránézett az arcára, tudta, hogy nem lesz ilyen szerencséje. Finoman működő hallása már a képzelődésre való felhívásnál kikapcsolt — ugyanis a nő éppen valami aktuális lelki nyavalyáját mesélte, tapasztalata szerint jóval részletesebben annál, hogy bármiféle fantáziálgatásnak teret adjon. Titkot osztott meg vele, de ez őt egyáltalán nem érdekelte, tehát nem figyelt oda. A szavak egyhangú csobogással mosódtak össze, s e csobogásnak sajátos dallama volt, hanglejtése, éppen elégséges ahhoz, hogy szemöldökmozgását a meg nem hallgatott történet feltételezett hangulatához igazítsa. A nő pedig beszélt. Urísten — gondolta a férfi —, még szerencse, hogy nem vezet naplót. Kár lenne a tintáért.

— ...nagyon szomorú! — mondta a nő dühösen, s a férfinak tetszett az ötlet. Mivel a tökéletes szomorúság — akárcsak a boldogság — csupán laboratóriumi körülmények között elérhető állapot, gondolta, erre is éppen úgy lehetne vágyakozni, mint amarra. Még mozgalmat is lehetne indítani, a Szomorúak Illegális Mozgalmát, amely végre zászlajára tűzné e méltánytalanul mellőzött lelkiállapot ügyét, kiharcolná számára az öt megillető helyet. Divattá válna szomorúnak lenni, felfedezni az irodalom nagy kesergőit, újragondolni a világot. S megtenni a tennetést fordított ünneppé, ahol kiélhető minden szomorúság.

— ...úgy kezel, mint egy gyereket. Semmit nem mond el. Ki tudja, hol járhat, mikor esténként későn ér haza?

Aha, gondolta, az ötlet nem rossz. A nőket az első fázisban ki kell rekeszteni a mozgalmából. Két legyet egy csapásra: mi, férfiak, elszomorítjuk őket, azzal, hogy semmit nem tanultunk sok ezer éves tapasztalatainkból, jobbak sem lettünk, mert megismételjük a történelmet. Hadd vívják ki maguknak a szomorúsághoz va-

Szabó Tamás felvétele

ló jogot. S mire befogadtatnak majd a szomorúak nemi megkülönböztetéstől mentesített nagy közösségébe, meglesz az újabb ok, amiért elkeseredhetnek. A kemény harc után rájuk szakadó szokatlan nyugalom új helyzetet hoz számukra, eddig lekötött idő és energia szabadul fel, amit mi másra lehetne fordítani, ha nem az elért eredmények ki- és átértékelésére. A férfiakkal való apró csatározásaik áttevődnek a törvényszékek tárgyalóterméibe, s az igazi nagy kérdések most már saját táboruk egységét bontják meg. Ahogyan a felmerülő problémák veszítenek fontosságukból, úgy válnak egyre élesebbé az elentétek, mígnem valaki rádöbben, hogy számtalan nemspecifikus okuk van a szomorúságra (mint például a túl kicsi vagy túl nagy kebel), mindaddig csak az idejüket fecselelték, hogy a férfiakkal egyenrangúan lehessenek szomorúak, s ekközben tán kissé el is férfiasodtak. Ebből fog majd megizmosodni az egyenértékű, egymást kiegészítő vagy legalábbis a palettát színező különbségek szomorúsága, a másság szomorúsága, a szomorúság másságának elfogadása, a nagy közös szomorúság, amely mégis annyiféle, ahányan hozzájárulnak, mert természetesen az lesz a jelszava, hogy vállald magad, a magad szomorúságát. Véget ér a nagy embergyűlölő, magányos kesergők kora, s beköszönt a szomorú közepszeré.

Aztán valaki bizonyára előrukkol az ötlettel, hogy tiltsák be a nemi életet, hiszen másképpen aligha lehet tökéletes szomorúságra törekedni. Csupán azt kellene még kiküszöbölni, hogy az egyén — elérve a szomorúság bizonyos fokát — ne érezhesse elégedettnek magát, mert az elégedettségtől már csak egy lépés a boldogság. Meg kellene találni a szomorúság tökéletes formáját, amely után csak vágyakozni lehet, elérni soha. A legszomorúbb tehát egyértelműen csak az utolsó ember lehetne, hiszen önmagán tapasztalná meg fajtájának kihalását.

A férfi magában elmosolyodott. Bár érezte, hogy mindaz, amit kiagyalt, aligha jelenti új parigmataváltás hajnalát, elégedetten, a jól végzett munka örömevel dőlt hátra. Mindeközben együttérzően nézett a nőre, s azt mondta: na igen. A nőnek szemlátomást ennyi is elég volt, hogy tovább beszéljen. Nem vette észre, hogy a férfi jellegtelen arca időközben valami furcsa tartalommal telítődött, amelyet a ráerőltetett megértésnek sem sikerült tökéletesen ellepleznie.

A szobában már félhomály uralkodik, a helyzet egyébként változatlan. A nő beszél, a férfi továbbra is hallgat. Tán arra vár, hogy másik szó akadjon fenn hallásának finom szűrőjén. Mi értelme ilyen ablakokon belesni — mondhatják önközül a felületesebbek —, amelyek mögött semmi nem történik? A többiek bizonyára mosolyognak ezen. Tudják ők, amit tudnak. És természetesen mindannyiuknak igaza van.

NAGY KOPPÁNY ZSOLT

Amikor a határőr külföldre utazik

Az alábbi interjú egy nagyobb gondolati egység része, ami a szerkesztő-riporter elképzelését illeti. Megszállottan hangoztatott véleménye az, hogy az igazi interjú nem híres, furcsa vagy különleges emberekkel készül (ők semmi érdekeset nem tudnak mondani), hanem a legegyszerűbb emberekkel. (Bár nem volt könnyű egyszerű embert találni, húsz percre szinte mindenki volt már híres.) Akik viszont nem ugyanazokat a sületlenségeket ismételtetik, amit elképzelnek arról, amit csinálnak vagy csináltak (lásd a nagy emberekkel készült interjúkötetet), hanem igazi hátforgató részleteit tudják elmesélni az életnek. Az Életnek. Az alábbi interjú az utolsó része a riporter karrier egyik legegyszerűbb s ezáltal legérdekesebb emberével készült beszélgetésnek, amelyeket két hónapja adtunk közre folyamatosan lapunk hasábjain. Ez a szöveg érdemesnek találtatott arra, hogy külön is megjelenjen, levetkőzve beszélgetés-, riportmivoltából adódó stilisztikai kötöttségeit. A szöveget változtatás nélkül adjuk közre. (A szerk.)

— Örülök, hogy ma is eljöttél. Úgy gondolom, hogy ideje volna arról beszélned, amiről akarsz, én ugyanis eleget faggattalak ezidáig, és az olvasók is jelezték, szeretnének már arról olvasni, amit legszívesebben elmesélnél, avagy amit magadtól mesélnél el. Ezért kérek, vedd fel a mai témát, én szívesen felteszek kisegítő kérdéseket, ha úgy érzed, szükség van rájuk.

— Jól van. Hálistennek az elmúlt hetekben megszoktam, hogy nyugodtan beszélek. Kicsit hihetetlen volt az elején, hogy valaki kíváncsi lehet rám: nem vagyok sem öreg parasztasszony, sem hajdanvolt szolga, s leginkább híresség nem. Köszönet egyrészt azért, mert legyőztem magamat, és vállalni mertem eddig nem túl érdekesnek talált életemet és gondolataimat, másrészt meg az egyre választékossabbá váló nyelvhasználatért.

Amiről pedig beszélni szeretnék, az egy régi félelmem, csak valahogy nem került eddig sor rá, hogy felvesssem. Bár az előbb büszkélkedtem el konszolidálódó énképemmel, most mégis úgy érzem kicsit, mintha ez túl zavaros lenne ahhoz, hogy nyilvánosság elé bocsáthassam. Mégis, ez az, amit még szeretnék elmondani az olvasóknak.

— Vágyunk bele. Egy régi félelemdről beszélsz. Ahogy így elnézek, ez a félelem valami metafizikai lehet inkább: nagyon izmos vagy, és látszik, hogy kelletekoraán jövő verekedés közbeni ravaszságnak sem találtatsz híjával. Remélem azonban, nem kísértetek.

— Nem, nem, ugyan. Valós dologtól félek, mégpedig egy olyan dologtól, amelynek bekövetkezése esetén okom nem lehetne igazságtalansággal vádolni a sort. Mert megérdemeltem. Megérdemelném. Meg fogom érdemelni. Érted? És úgy döntöttem, elmondom, mit követtem el hajdanában.

— Nagyön örülök neki. Nevedet senki sem tudja, tőlem meg ki nem szivároog semmi. A

legtöbb olvasó így is azt hiszi, hogy fiktív interjúkat olvas. Nem hiszik, hogy neked (tehát nekik) lehet ennyire érdekes életük. Tehát oda vagyok figyelve beszéledre, az te szavaidnak elkövetkezését várom, hogy karinthysan fejezzem ki magam.

— Igazán nem akarok büszkélkedni, de be kell látnom, hogy az előbb amit a testalkatomról mondtál, az mind igaz. Fiatal koromban, mint minden valamirevaló kültelki srác, tagja voltam a tömbház körül felnövő és egyre veszedelmesebbé váló verőlegény-társaságnak. Verőlegény-vállalatnak.

— Feltételezem, hogy megvolt az igazgató is.

— Persze, rögtön szót ejtek róla is. Szóval elég félelmetes egy banda voltunk, de közel sem az igazi nagymenők közül való. Amolyan kívülről bámulói a nagybetűs Alvilágnak, akik néha benyújthatták öklüket a kerítésen, hogy az odasodródottakat még egy kicsit meggyepálják. Ennek ellenére a főnökünk mintha tudomást sem vett volna erről az egészből. Mindig is nagymenőnek tartotta magát, de közben csak — most már tudom — mi kényeztettük ilyenné. Szinte meg mernék esküdni

Constantin Brancusi: A hallgatás asztala

arra, hogy ha mi, közvetlen környezete — akik kezdetben barátai, később alattvalói voltunk — nem lettünk volna, még hely sem akadt volna, ahová leüljön egy kocsmában. Nem szerették az emberek.

— Rossz volt a kisugárzása? Vagy csak büdös volt?

— Ne bagatellizálj, kérlek. Igenis, rossz volt a kisugárzása, bár nem egészen vagyok meggyőződve, hogy tudom, milyen az ilyen kisugárzás. Mindenesetre úgy tűnt, nem annyira undorodnak, mint félnek tőle. Ő meg roppant büszke volt erre. Igaz, hogy senki ott nem maradt soha az asztalánál, rajtunk kívül, akinek a társaságában — úgy állította be — aláéreszkedni volt szíves olykor.

— És meddig mehetett ez így?

— Hát éppen ez az. Eljött az idő, amelyik minden barátságban határkő.

— Ne haragudj, azért ne menjünk át köz-
helyekre, rossz fényt vet rám, a "fiktívuság"
miatt.

— Most már végigmondom, ha így

nekifogtam, jó? S különben sem szépbeszédverseny ez az egész.

— Szóval a határkő.

— Igen, a határkő. Tudod, ez az létá-
llapot, amikor már túl sok minden van a
főnök rovására ahhoz, hogy még barát le-
gyen, de még túl kevés ahhoz, hogy csak
főnöknek tartsuk, szólítsuk. Bekövetke-
zett ez piciny bandánkban is, és azt hi-
szem, így utólag, hogy ő érezte meg a
leghamarabb.

— Vigyázat, utólag minden másképp tűnik.

— Nem is próbálom meg az akkori dolgokat feleleveníteni, vállalom, hogy mindez utólagos interpretáció, tehát érdekesebb is, az összefüggések sűrű rácsa kivilianván a történetnek szövedéke alól.

— Huh... ez szép volt.

— Remélem, nem gúnyolódsz. Szóval, így utólag látom azt is, milyen kétségbeesetten próbálta visszaszerezni jóindulatunkat, mert barátságunkról beszélni már alig lehetett.

— Ne haragudj, hogy közbeváágok, de ismerős a dolog. Én a korábbi főnökömmel, ki annak idején barátom volt, ugyanígy voltam. Mikor bekövetkezett eme határkönek nevezett, és mégiscsak, nevezhető helyzet, ő is megpróbálkozott mindennel: hol fizetésemelést ígért, hol kirúgással fenyegetőzött, hol együtt akart inni velünk, hol meg mindenki előtt, nyilvánosan éreztette, hogy státuszom alattvalói.

— Igen, csakhogy a mi főnökünk ravaszabb volt egy fokkal. Tudta, hogy azért még szeretjük. Érezte, vagy mi. Valami nagyon jópofát kellett hát kitalálnia, amelynek során újra elismerjük ötletgyáros képességei miatt vezetőnek...

— Mit lehet kieszelni egy verőlegény-csoportnak?

— Nos, itt kezdődik az én szégyenem. Kitalálta, hogy zaklassunk meg egy aggmeházat. És — mint az elején is mondtam —, mivel csak perifériáról nyaló banda voltunk, nem igazi kemény mag, sajnos igen tetszett az ötlet nekünk. Nem tudom megtenni, hogy érzelmi reflexióim is ne utólagosságból táplálkozzanak, hát engedd szidni hajdanvolt magamat.

— Szóval hogy iszonytató karizmatokkal.
Egy aggmenházat. És tetszett.

— Itt azt hiszen, csupán nekem van jogom ironizálni magam, magunk. És semmi esetre sem egy nyeszlett újságírónak. Mert azért bármelyikünk elbánt volna a szerkesztőségetekkel.

— Rendben, májhiró, wi donnid önádör van of jú, de azért nem kellene pont most ide sülyyednünk. Ez az utolsó interjúnk, mégiscsak.

— Akkor mondanám tovább, jó, ha már így nekifogtam. Kitalálta, nagy volt az ováció, mindenki jó, de legalábbis közepes poénnak ítélte, főnökünk néhány jól sikerült vicce újra a régi fényben csillogtatta meg feje körül a vasláncot. Hogy menjünk be, és szórakozzunk egy kicsit, nem durván, de milyen mókás. Tudod, mind egészségesek, nagydarabok voltunk, már a gondolat is vidámnak tűnt.

>>>>>>>>>>>>

BOROS ENIKÓ

Hajtóvadászat

A villamosra együtt szálltak fel. A férfi a hátához telepedett egy székre. Ivett óvatosságból előrébb húzódott. Egyszer majdnem megfojtotta a villamosban egy gyengeelméjű fickó. Gyanakodva figyelte a felszálló embereket, hiszen jegye sem volt. Nem ez az első alkalom, s az utolsó sem. Már betéve tudta az előre eltervezett, könnyekig ható szöveget (legalábbis annak kellett volna lennie): "Szegény diáklány vagyok ... utolsó pénzből utazom haza." Ártatlan angyali mosoly, talán összejön. Különben is késő van, ilyenkor nincsenek ellenőrök. Legfeljebb az, aki a hátánál ül. Szeme sarkából leste az ablakra ragadt ujjlenyomatoktól és fáradt leheletekből kibontakozó torz arcot. A magáét és a férfiét.

— Maga gyönyörű — súgták hirtelen a fülébe. Feszengeni kezdett. Jó lenne leszállni, de az legalább fél óra gyaloglás, és túl fáradt is volt már ahhoz.

— ... olyan mint egy angyal. Bár még sohasem láttam fekete angyalt.

Tekintete villámokat szórt.

— Tudja, hogy igéző szemei vannak? Magácska egy boszorkányszemű angyal. S ezek a csigákba tekeredő fekete fűrtök...

A hajához ért.

— Ez mindennek a teteje! Számlolni kezdett: még két megálló, az hét perc, jó esetben öt. Az út hazáig tíz perc, szapora léptekkel hat-hét (már számtalanszor lemérte ezt a távolságot). Útközben majd lerázom, nyugtatta meg magát.

Eszébe jutott, hogy megint nem vett gázsprayt, emlékezetében kereste azokat a ronggyá foszlott gyermekkori emlékeket, amikor azt is megtanították, hogy hol vannak az ütésre érzékeny pontok. Nagyon gyorsnak kell lennie, ha erre kerül sor.

Végállomás. Kezdődik a hajtóvadászat. Az ellenfél viszont elnémul. Léptek harmonikus koppanása: rövid kipp-kopp, s egy rá válaszoló hangos és erőteljes nagy kopp-kopp. Mint egy szimfónia: témafelvető magas hangok, s rájuk válaszoló mélyebbek. Ha nem lenne ilyen veszélyes a helyzet, még mulatna is rajta, sőt, dallamot találna rá. Koppok szimfóniája A-mollban — ez lenne a címe. De a kopogások szólama egyre gyorsul, és rövidbebekké válnak a szünetek. Hopp, egy kis utácska! Gyorsan és váratlanul befordult, aztán futni kezdett. Pillanatra megállt, és kifújta magát. Miután meggyőződött, hogy senki sem követte,

settenkedve a lépcsőház felé indult. Ám az ajtó előtt földbe gyökerezett a lába: a sötétből kibontakozó izmos férfiúi test épp akkor lépett az első lépcsőfokra. Gyorsan az első emeletre, majd tovább-tovább. De nem követte. Lifttel fel, mégsem tudhatja meg, hányadikon lakom! Hát akkor egy emelettel feljebb. A lift görcsösen megrándult, nyikorgása dobhártyát tépett, velőt hasított. Mintha síron túli hangok versenyeznének, és az élet gyönyöreitől terhes lelkiismeretek gátolnák a haladást a fülke aljába kapaszkodva.

Már csak egy emelet. Óvatosan nyitja a fülke ajtaját: először kitekint, majd bátran kilép. A szomszéd ajtónál kulcscsörgés, matatás: az öt követő férfi, a szomszéd.

Boszorkányszombat

I.

Már régóta figyel ők: a szemközti asztalnál két férfi, a szürke falnak támaszkodva ülnek, és figyelnek. A füst és verejtékcseppek vontatottan kúsznak a tarkójuk felé. Mozdulatlanok, végtagjaik mintha megmerevedtek volna, csak apró szemeik mozognak idegesen, valami után kutatva. Mindegyik más-más típus. Az egyik tipikus sportember, aki nekiből sapkás kopasz feje kitűnik környezetéből, szépen kidolgozott izmos teste feszít a vörös melegítő alatt. A másik egyszerű ember: mindennapos öltözet, vonásai kitisztultak, arcáról józanság és megfontoltság sugárzik. A korán érett férfi archetipikus képe: megbízható és mindig kiszámítható.

Türelemtenül várnak valakit, ujjai idegesen dobognak a sörtől áztatott asztalon. Egy soha meg nem alkotott szonáta kedves foszlányait áztatja a csönd kimerően a dübörgő zene vad akkordjaiba. Kis idő elteltével megjelenik a régen várt személy. Alkoholos mosolyra torzult arcok fogadják, hosszú, barátságos parolázás követi, régen látott kedves jóbarát.

A lánynak is ismerősnek tűnik, talán a távoli múlt egyik elfelejtett alakja, vagy egyike az örökösen utána settenkedő figuráknak? A felismerés elkerülhetetlen volt. Immár bizonyos: a múlt idő azon darabja, amely hónapokra kiszakította őt a valós létből, és egy álomvilágba repítette. Az egyetlen, aki minden nagyobbfokú erőfeszítés nélkül felfedezte gyenge pontjait, akkor és úgy manipulálta, ahogyan csak akarta. Démonikus erővel bírt, legalábbis akkor úgy érezte. Ha nő lenne, egyértelműen boszor-

kánynak nevezné. Ám az idő folyása mintha mégis megállt volna egy pontban: látszatra semmit sem változott azóta. Ugyanaz az ovális, kissé szögletes arc, sötét haj és mélyen ülő szemek, a kreolos, sima tapintású bőr, a finom metszésű, érzéki ajkak délies színt hoztak magukkal. Szemei vidáman ugráltak egyik pontról a másikra (örökre fáradhatatlan pupillák). Fürkésző tekintete hamar felmérte a terepet, s megállapodott a szemközti asztalnál ülő lányon. A szeme sarkából figyelte, emlékeiben keresgélte. Aztán egy szemvillanás, majd teljesen feléje fordult. Tehát felismerte. Annyi év távlatából mégsem homályosult el azoknak a hónapoknak az emléke.

— Összejövétel van nálunk. Eljössz?

Nemet akart mondani, ellenkezni azzal az erős és hatalmas akarattal, melynek soha nem tudott ellenállni.

— Igen. Persze.

II.

Pillanatok alatt eljuthattak volna a férfi lakására, de a hosszabbik utat választották. Páran még csatlakoztak a szűk társasághoz: színtelen és arctalan emberek, mind ismeretlenek. A villamos csilingelése még sokáig visszhangzott a kietlen utcában, az egyedüli valóságos dolog ebben a kiszámíthatatlan kalandban. Az utca szűk és sötét, siktorszerű labirintus. Mintha már járt volna ehhez hasonló helyen gyermekkorában, mikor azzal ijesztgették, hogy az ilyen házak alapzatába embereket falaztak. Pillanatnyi zavarában úgy tűnt, hogy az utca egyre szűkül, a ház pedig, ahol megálltak, egy égbe nyúló, ódon gótikus építményné tetszett.

— Holnap már biztos más-ként látom az egészet — gondolta magában. A gótikus remekmű egyszerű emeletes házzá redukálódik, a többi magánház is barátságos, az utca is világos, tág és tiszta lesz.

A lakásban már javában folyt a mulatság. A társaság nagy része félrészeg állapotban vadult egy jól ismert slágerre. A vörösés félhomályban vágni lehetett a füstöt. Az arcok egybemosódtak, tompa színek és erős illatok keveredtek egymással, itt-ott parázsló cigarettavégek, némelyik nyomot hagyott ruhán, karon. A férfi kézen fogta:

— Gyere.

S ezzel egy szobába vezette — az ágyakon hirtelen felrezenő, ölelkező párok —, majd onnan, a melléklépcsőn felfelé egy másik helyiségbe. A lány csodálkozva tekintett rá, ellenkezni nem tudott, nem is akart. Valamit motyogott, de hang nem jött ki a

torkán, pillanatra megtorpant, megrándult a keze, de ezt a férfi észre sem vette. Idegesen nyúlt a villanykapcsoló után. Beléptek a szobába. A földszintről beszűrődő apró zajok nagy csörömpöléssel ütköztek a szoba párhuzamos falainak, és közöttük lavíroztak, mint örült biliárdgolyók. Mélyen hallgatott, ajkai kiszáradtak, mintha óriási homoksivatag terült volna el szájában. A férfi gyertyát gyújtott, majd előhalászott egy üveg bort: kitűnő minőségű, ravasz ízű, épp alkalomhoz illő.

— Te több vagy, mint bárki más — mondta a férfi, megölelte, majd szenvedélyesen megcsókolta.

Mindent eszébe juttatott ez a csók: minden örömet és szenvedést, amit ez az ember okozott neki. De már nem volt visszaút. Megszűnik az ész, az akarat hatalma, s akkor immár a vér szava dönt. Lerázta gátlásainak szorító bilincseit, és azon az éjszakán egyetlen vad és örök szenvedélynek élt, bejárva annak mennyeit és poklát egyaránt.

III.

Reggel zavarodottan ébredt. Az anyjáról álmodott. Vasútállomáson állt, és kisgyereket ringatott a karjában. Bár nem látta az arcát, mégis tudta, hogy az ő maga. Az asszony izgatott volt és nagyon csinos. Mielőtt felszálltak volna a vonatra, ezt mondta neki: — "Az én vétkemért neked is bűnhődnöd kell."

A hajnali félhomályban a szobában lévő tárgyak mintha óriásivá nőttek volna, a bal oldali ajtó ébenfa színe fényesen csillogott, s ő megbabonázva tekintett rá. Be kellett lépnie. Nyikordult az ajtó. Mögötte megszólalt egy hang:

— Az apám szobája. Vasutas volt. Tíz éve senki sem lépett ide be. Az anyámat nem ismertem, de ott a tablója.

Hirtelen eszébe jutott egy régen elfelejtett gyermekkori emlék, amit az anyja gyakran mesélt neki. A fogantatásáról: egy gyorsvonaton. Az anyja képe már régen elhomályosult emlékezetében, de ez a történet elevenen él benne. Rátékkintett a tablóra. Ismerős vonások. A tabló alatt egy tükörkép nézett vissza rá. Ugyanaz a sötét és dús hajkorona, csillogó bogárszem. Ugyanaz a finom kéz...

Mintha kárpit mögül kilépő lelkek egyetlen élő testbe sűrűsödve megfeythetetlen titkokat duruzsolnának. A tükörben visszaverődő csend apró darabokra repedt.

LÁSZLÓFFY CSABA

Az ördög fattya

Dráma két részben (részletek)

ELSŐ RÉSZ

Első szín

(A trónteremben)

HÓDÍTÓ VILMOS (a trónszékben) Torkig vagyok a papjaitokkal!... Ünnepelni akarok! (Gyermekeihez — egyikük nyurga kamasz, kettő kisebb — elégedett mosollyal, nagylelkűen.) Fiaim, csak hemperegjétek. (Az egyik fiú, miután testvérével birkózva elfoglalja a trónszéket, nyelvével ölti az angolszász főurakat.) Nagyobb büntetést érdemelt volna Anglia. (Megvetően.) Ezek itt... Térdre, Szörök, lordok! (Felkap az elébe tartott fatálról egy boroskupát, s egy hajtásra kiissza.)

A KIRÁLY CÍMERHORDÓJA A veszély elmúlt, felség. (Két kupa is van a kezében. Miközben egymáshoz koccintja és élvezettel üríti ki őket.) Nem ártana egy kicsit vigadozni.

VILMOS (kegyesen)

Szórakozni akarsz? Bánom is én. Vadászsákmányban ma nem lesz hiány. Feltéve, hogyha vidám falka vár! Hallani, hogyan csaholnak mögöttem lelkesen. Ég s föld zengje, hogy csak a rátarti urak, dölyfös lordok lőnek bakot — amennyiben azt képzelik, csakis őket illeti meg a zsákmány...

CÍMERHORDÓZÓ (a harmadik kupánál tart; félnevet) Akinek viszket valahol, itt a szakállam. Csak ő tudja, vitézül mennyit szolgáltam!...

VILMOS (látja, hogy az öreg felöntött a garatra) Jól van.

CÍMERHORDÓZÓ (bátorításnak veszi) Felséged apjával éltem át az aranyidőket; árkon-bokron át vittem a lovagi tarsolyát. A mérleg serpenyőjében ott volt az a két bóralma (hunyorogva röhöcsél): a szaracén ellenség levágott töke! (A levegőbe rajzolva mutatja.) Hiába, olyanok voltak a méretek!... (Egy fiatal udvaronc lágyekához kapva.) Elenyésző a különbség, mutasd?! (Felvihog. Löknek rajta egy nagyot.) Felség, szólj nekik, hogy meg ne fedkezzenek a rangomról. Nem árt, ha tudják ezek a ... rakományra való pacalképi senkiházi, hogy Vilmos királynál milyen érdemekért kaphatnak méltóságot.

VILMOS (belemegy a játékba)

Sült parasztot, üstfoltos cigányt megteszek muzsikusknak. Fiaim, tudom, roppant kedvelitek a csípős versikéket s a talpalávalót.

Tanútómestert fogadok fel nektek: a tánc legyen gyors, vágató galopp, hadd rázza ki a kalmárlelkűekből a szuszt, és a kétszínű, alattomban balgán ellenem intrikáló, régi fullajtárokat verje fültövé.

(Mint aki elégedett szereplésével.) Jöhet a zene!

(Skót dudás áll elő; fújni kezdi, kissé vontatottan, a dallamot.)

VILMOS Az éneklés hol marad?

ÉNEKES (bozontos üstökével ütemesen ugrálva, bekapcsolódik a dudás játékba)

"Derekamat ki tekinti, mint akasztottnak, Az fejemet ki tekinti, mondhat borzasnak,

Az lábomat ki tekinti, mondhat csatosnak..."

(Elvétett taps, majd fütttyentések. A király int, hogy folytassa.)

"Vagyon nekem két tolvajom: az torkom, hasam..."

Ezek vesztnek, hogy magamat ne jobbít hassam..."

(Közben kacagás, főleg Vilmos fiai hangoskodnak.)

EGY HANG (a lordok táborából, fojtott szomorúsággal) Itt senki nem ejt egy könnyet bár az árvákért?! Az özvegyek közül...

VILMOS Nyerítést hallok fentről. Kik fészkelnek Anglia csűrében? Seperjétek ki a

csűrét a "kakasülőről"!... (A kényszerűen főt és térdet hajtó bennszülött urakhoz, kedélyes hangon.) Minden bizalmam megszűnt az angolszász háztartást illetően. A győztesé a bőség. Nektek befellegzett az adószedésből, a harácsolásból. (Feledve a korábbi jó kedélyt, felszattan.) A felsz fog fűteni benneteket a szűkös esztendőkből. A szipolyozás joga egyedül engem illet ezután.

(A nemletszész moraja a zsúfolt teremben.)

VILMOS Kegyelmiünk régés-rég elapadt. Vért kell pumpálni belé. (Elsétál az angol főméltóságok előtt. Kikapja a püspök kezéből a fakorsót.) Normann harcosaim kiontott vére helyett... (Kortyol a söritalból, majd undorral messzire köpi.) Nem ilyen poshadt húgylevet! (Visszaül a trónszékbe, fészkelődik, nem találja helyét.) A jogart!... A bírói pálca még nem került elő? (A trónszék alá pillant.)

(A címerhordozó térdre ereszkedik, és mászkálni kezd. Majd belefáradva a hiábavaló keresgélésbe, feltápászkodva újabb boros kupa után nyúl.)

CÍMERHORDÓZÓ (elkiáltja magát) A király egészségére!

VILMOS (leplezett bosszúsággal) A hangbongást hogy nem hallok?!...

CÍMERHORDÓZÓ Épp most némultak el, felség. Akárcsak az egész város.

VILMOS (egy zsíros ürülcombal a kezében; dühbe gurulva) Megparancsolom... (Köhögni kezd, a fogai közt ropogtatott porcogó megakadt a torkán.)

(A teremben közben felerősödik a zúgás.)

EGY HANG (kivehetően) Anglia királya, s nem ösmeri a nyelvünket...

CÍMERHORDÓZÓ (erőtlenül) Felség! Esedezem.

VILMOS (erőteltet kacagással) Ne is folytasd, még a gatyád is reszket. Tudom, mire akarsz kérni. Nem fogom lefejezéssel kezdeni mindjárt az első nap. (Kibámul az ablakon.) Egy ilyen ragyogó napon.

CÍMERHORDÓZÓ Az időt, sajnos, nem mi választjuk meg, felség.

VILMOS (idegessége fokozódik) Miért, mi bajod az idővel?

CÍMERHORDÓZÓ Londonban általában ködös az idő. Most ráadásul esik is... (Rövid habozás után.) Az éjjel különös álmot láttam, felség. Elmondhatom?...

VILMOS Előttem mindig őszintén beszélhetsz.

CÍMERHORDÓZÓ Eltűnt a Csatorna. Egy óriási Cet, mint a bibliai...

VILMOS (tartózkodóan) Csak el ne nyelje királyodat. Nem vagyok Jónás.

CÍMERHORDÓZÓ Ellenkezőleg, felség. Fordult egyet-kettőt — aztán magasba szökött, s mire visszaesett volna, alatta víz helyett csak szárazföld volt. A Szigetünk az európai földrészrel együtt...

VILMOS A normandiai partokkal?

CÍMERHORDÓZÓ Egyszóval egygyé vált.

VILMOS (eltűnődve) Egy rendkívüli vulkánkitörés talán... Az igaz Isten rendelése. Én hithű keresztény voltam mindig. Hercegi atyám, habár az Ördög Róbert név ragadt rá tévesen, egykor elzarándokolt a Szentföldre, hogy értem, a fiáért is imádkozzon. Mert tudta, hogy utódját, vagyis engem, akire örökségül hagyta az ősök által megszerzett gazdag földet, a normandiai bőséges urak, főleg a rokonság, fattyúnak tekintenek. Akik megpróbáltak szembeszegülni az ő végakarátával, azok egytől egyig a föld alatt vannak. Ezt el ne felejtsetd.

(A címerhordozó a fejével int, hogy megértette. A normann gróf jön; Vilmos éppen feláll. Az ifjú gróf megtorpan, majd meghajol a trónszék előtt.)

VILMOS (sétafikálva, a grófnak, könnyed hangnemből) Okos álma volt ennek a mihasznának. A címerhordozóm, de öregebb az árnyékomnál...

(A címerhordozó a bók hallatán ki akarja húzni magát, ámde ha meg nem kapaszkodna a trónszékbe, elvágódnék.)

VILMOS (harag nélkül) Vigyétek és fektessétek ágyba!

CÍMERHORDÓZÓ (vigyorogva) Isten veletek. A két "bóralma" ha rágós (röhögve), legyen gondotok fűszersóra. (Mielőtt elvezetné, elkomorulva a lordok felé sziszeg.) A vesétekbe látok. (Csuklások közepette kitanorog.)

VILMOS (a normann grófhöz) Máskülönben azt gondolom, sokkal hasznosabb volna számunkra egy olyan álom, amely hozzásegítené, hogy a dánokat, vagy a norvég hajósokat ráuszítsuk a francia királyságra.

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

NORMANN GRÓF (megütközve) A pártfogónkra, felség?...
VILMOS (kópés vigyorral) Hajlandó lennék busás zsoldot fizetni nekik. Persze, csak titokban. A normann lovasság igen, de a gályáink nem sokat érnek. Ha Haroldnak több sütnivalója lett volna, még élhetne. Sőt, a korona is ott csilloghatna a fején. Elég lett volna elének csatát... Na, de ne firtassuk a halott esélyeit, ha egyszer az Ég ügyis most is velem tartott... A viking hajósokról viszont hiba volna, ha megfélemlenünk; hátha "isteni sugallatra" várnak éppen. Miért induljanak újabb kockázatos, messzi utakra — Sziciliába, Ázsiába, vagy akár Novgorod felé, mikor várja őket a gazdag francia zsákmány. (Élvezettel, mint aki otthonos a kérdésben.) Csak a rajtaütés pillanatát kell eltalálni. (Főlényes vigyorral.) Nyilván csak annyi prédára adok engedélyt nekik, ami egy hűsvéti vagy vízkereszt szent ünnepnapon épp megszerezhető. Mert azt tudnia kell minden szomszédomnak, hogy Isten világi helytartója én leszek ezután. (Fütytyent egyet.) Hozzátok a díszesen felszerelt lovamat! Mától fogva két ország ura ül az új nyeregen.

Második szín

(A királyi tanács: a Witan angolszász főurai; Sussex, Northumbria, Wessex, Mercia tartományok kormányzói.)

ELSŐ LORD Felforgató!

MÁSODIK LORD Vaddisznó! Annál is alávalóbb!

HARMADIK LORD Haramia!

PÜSPÖK Közöséges komédiás.

ÉRSEK Hm. Ezt azért kétségbe vonnám. Mármost hogy közöséges ellenfél volna.

MÁSODIK LORD Az íja után ítélve semmiképp sem. Rajta kívül nincs halandó ember, aki ki tudná feszíteni.

ÉRSEK Dölyfös és kegyetlen.

ELSŐ LORD Mint minden francia báró.

ÉRSEK (öngúnnal) Vagy angolszász lord!

MÁSODIK LORD Ismerjük be... mint akármelyikünk. (Egymásra néznek.)

HARMADIK LORD (kihúzza magát) Mint aki hatalomra termelt.

MÁSODIK LORD Uralkodásra?!... A hivatalos neve annak: király... S bennünket most már köt az adott szó.

HARMADIK LORD (heveskedve) Engem ugyan nem!

ÉRSEK Vilmos szavát adta rá, hogy Anglia királya lesz. S lám, be is tartotta.

ELSŐ LORD (keserű indulattal) Az ő vére igazta volt le a frank tengerpart népét... s most mi következünk!

PÜSPÖK No, addig még van egykét nap.

ÉRSEK (komoran) Ugy, ahogy mondod. Sokkal több aligha lehet.

ELSŐ LORD (mint akit fejbe kólintottak) Ez a fattyú is a Westminster-apátságban akarja megkoronáztatni magát?

ÉRSEK (zavarban fordul el) Kérdezd meg tőle.

ELSŐ LORD (lappangó váddal) Tőled kérdem, hisz te vagy a Canterbury érsek. Hány hónap telt el azóta, hogy Jó Alfréd koronáját a Harold fejére helyezted?!...

MÁSODIK LORD Alig pár órával Edward király temetése után.

HARMADIK LORD Ahogy elnéztem világoskék szemét és dús, barna szakállát, szentül meg voltam győződve róla, hogy Haroldból helyénvaló uralkodó lesz. Hallgatni fog ránk.

PÜSPÖK Aki azonban látta megjelenni az üstököszt az égen, már sejtette — jómagam is —, hogy nagy szerencsétlenség elé nézünk.

ELSŐ LORD Fattyú Vilmos akkor titokban már felkészült az invázióra. A pápa áldását is megkapta rá.

ÉRSEK (kelletlenül) Ezt persze csak beszél.

(Kifulladás. Nagy csend. Aztán jórészt csak sóhajtozó hangerővel.)

ELSŐ LORD Ha Harold életben marad...

HARMADIK LORD A megboldogult Hitvalló Edward, félig-meddig normann volt ő is, a ludas ebben az egész...

MÁSODIK LORD Felfordulásban!

HARMADIK LORD Mindössze felfordulás?! Úgy hát mit nevezel mézszárlásnak?... (Gúnyosan) Mindig csodáltam a finom, választékos stílusodat.

ÉRSEK Hitvalló Edward hiába hagyta rá a trónt és egész Angliát, Haroldnak jóformán ideje sem volt körülnézni...

MÁSODIK LORD Szegénynek kifolyt a szeme. A Félsemű Harold!...

PÜSPÖK A Vilmos íjvesszője egyenesen beetalált.

ELSŐ LORD Fattyú Vilmos különben más anekdotát terjeszt erről az egész budi helyzetről. Mikor Edwardnak szorult a kapuja Angliában — tegye a szívére a kezét, aki erre nem emlékszik —, Normandiába menekült. A fattyú akkor még kamasz lehetett, de amint állítja: a gyermektelen Edward halálából, hogy az ifjú herceg befogadta, odaigérte neki az angol koronát.

HARMADIK LORD A mi koronánkat! Hallatlan!...

MÁSODIK LORD Még ha rokoni kötelék volt is köztük.

ELSŐ LORD Szorítsátok a sarokba Vilmost, ha nekem nem hisztek — én a múltkor már megtettem. Meg mernék esküdni rá, hogy ugyanazt feleli majd a kérdésekre, amit az enyémre.

Negyedik szín

(Mindenféle finomsággal halmozott asztalnál ülnek.)

FLANDRIAI MATILDA Ezt nem lehet tovább bírni. Ez a sok gyűlölködés, vagy a rossz klíma, nem tudom, melyik hatott ki jobban a kedélyemre.

ADELAIDE Vilmost kicsi korától fogva hajtja a vére. (Gyúrja magát a déligyümölcsöt.) Újabban még az üres ködben is a kardja markolatához kap, és hadakozni akar.

MATILDA Csakhogy ezek nem közöséges bennszülöttek. Állandóan kéziratokat böngésznek, nemcsak bibliát.

ADELAIDE Nekem mondod? Az apátok, a kispapok a klastromokban egyvégtében körmölnék; a térítő szerzetesek kérésére tán még Belzebubnak is fogadalmat írnak... Én egy harci öltözetben feszítő lord gyűrűs, laza páncélinge alól is láttam előkerülni teleírt lapokat. Gyanítom, hogy szerelmes levél lehetett.

MATILDA Vilmosnak viszont esze ágában nem volt soha megtanulni írni meg olvasni. Elképzelheted, hogy fortyog benne az

elfojtott düh, hogy ennyi tanult embernek kell parancsolnia.

ADELAIDE Én még nem láttam tehetetlennek az öcsémet. (Elbiggyeszi a száját.) Igaz, az új helyzetben sokszor önmagával viaskodva sem védekezhet másképp, mint ahogy megszokta. Indulatában levág egy-két fölöslegesnek tartott fejet.

(A királyné megborzongva bólogat.)

VILMOS (jön felajzottan, jókedvűen, ezt csípős nyelve is elárulja) Ez a sok haszontalan, tébláboló alak! Angliában mostanság több a zarándok, mint a bögöly. Kapzsi, erőszakos fajta. A vikingek legalább bátor katonák... (Hitveséhez.) Hogy vagy, drágaságom? (Féltetes, hangos cuppantás az asszony homlokára.) A fiam?!...

MATILDA Robert visszahajókázott a francia udvarba.

VILMOS (epésen) Biztosan nem pusztá szórakozásból ment ahhoz a templomok bújó és a méhcsípéseit buzgón borogató Fülöphöz.

MATILDA Fülöp olyan, amilyen. De hatalmas templomokat épít, nemcsak imádkozni szokott... Hogyha már kérdezted, folytatam. Rufus a fejébe vette, hogy virágszirmokat fog gyűjteni...

VILMOS Nem meglepő, amit mondsz. Rég nem újdonság számomra, hogy homoszexuális.

MATILDA Azért nem muszáj lesajnálnod. A rózsaszíromból, különösen ha keleti fajta, ízletes lekvárt lehet főzni.

VILMOS Ne is folytasd, kérlek. Rufusnál már csak Henrik ütődöttebb.

MATILDA Nem értem, mért blamálsz a gyermekeidet. Sokszor az az érzésem, hogy gyűlölöd őket.

VILMOS Nem blámálsz, nem is gyűlölöm. A legnagyobbiknál például kimondottan szeretem, hogy a kincsekért és a hatalomért kész volna pokolra menni.

ADELAIDE Kiköpött az apja. A hatalmi éhség — gyerekkorodban erőszakos életvágynak neveztem — úgy magával ragadott, hogy maholnap te fogod megszentelni a bort és a kenyeret. Pedig neked nincsenek híveid, csak zsoldosaid vannak.

VILMOS Mi a fészkes fenét akar tőlem a nővérkém! Amióta kétszeres özvegynek mondhatod magad, házastársoddal lettél sok fonnyadt, vajákos némbennél. Bizisten jobban szerettem, mikor fruskaként viháncoltál, hogy könnyebben felgerjeszd csődreid.

ADELAIDE Amiért nem adatott meg nekem a hosszan tartó, boldog házasság? (A királyné felé pukedlizve.) Meghajtom magam, főleg nejed előtt. De nem árt, hogyha figyelmeztetek, lehet, hogy utoljára: az ember nem a lába között hordja az erkölcsét...

VILMOS (gonoszul) Az asszonyállat ellenben igen.

ADELAIDE Mielőtt az Úr színe elé kerülnél, jobban teszed, ha halandóként viselkedsz e földi világ lakói között. Amíg nem késő.

VILMOS (gúnyos fintorral) Tehát legyenek alázatos. Te pedig fogyókúrázni fogsz, ha már a lemondásnál tartunk... (Elvesz a tálról egy óriási banánt, incselkedve a nővére szája elé tartja, majd falánkságot színlelve hirtelen héjától bekapja. Majd utálattal köpi ki az egészet. Megkönnyebbülve.) Az este találkoztam egy hozzád hasonló tanítómesterrel; fakeszteret cipelt a hátán.

ADELAIDE Bizonyára az Úr felkent szolgálja lehetett.

VILMOS Vagyis: az enyém. Ennek dacára (ez már bohóckodásnak hat) elfogott a vágy, hogy segítsen rajta, látván, hogy mindegyre orra bukik a sötétben. Gondoltam, nehéz lehet az a fránya kereszt. De közelébe érve, bűzlő leheletétől, amely álszent szavait kísérté, kis híján elájultam. A darócruhás fickó néhány tétova lépés után térdre rogyott; olyan részeg volt, hogy jóformán már azt se tudta, fiú vagy lány.

ADELAIDE (Matildához) Te hiszed, amit mond?

MATILDA (halk elérzékenységgel) Szegény kispap. Ki tudja, mekkora bánat emésztette.

VILMOS (féltelesen) Matilda is mindenkit megsajnál. De velem ki törődik?!

ADELAIDE (viszolygással lép el király öccse mellől) Hazudtál!... Te nem is szoktál egyszerű emberek közt járni. Az egészet csak kitaláltad.

VILMOS A szentek életéből akartam idézni egy megható példázatot.

ADELAIDE (viszonozza a gúnyt) Újabb meganultál olvasni?

VILMOS (ingerülten) Még megérem, hogy ti is ellenem fordultok. Mindenki csak panaszkodik, lázadozik. Pedig tele van a piac, a tengerpart, az örömtanya. Az erszény is, persze... Alfrédot hiába nevezték Jónak, az ő idejében Anglia csaknem teljesen elnéptelenedett. Nem csupán a vikingek pusztítottak őrjöngve s gyűjtogattak, de a valamivel csendesebb és okosabb dánok is egy ideig, amíg meg nem jött az eszük és le nem telepedtek a szigeten. Egy beolvadással a mai ellenségeskedést is meg lehetne szüntetni.

MATILDA Igen ám, de a dán jövevények nyelve sok hasonlóságot mutatott az angol-szásszal. Te viszont még az érsekhez is franciául szólsz.

VILMOS (nevetve) Hadd törje a nyelvét... Nem pusztá gógból teszem, tudhatod. De franciául valahogy választékosabban hangzik, ha tudtára akarom adni, hogy: LEIGÁZTAM ANGLIÁT!... (Megismételi a mondatot.) Leigáztam Angliát!... Mennyivel szelídebb, mint valamelyik, angolba oltott szász nyelv-járásban. Ugye, igazam van?

MATILDA (maró gúnnyal) Főleg, ha üvöltözl, mint a koronázás napján tetted.

VILMOS Akkor meglehetősen sokat ittam, mert sokan akartak velem koccintani. Különben is, az ocsmány angol sör kavarta meg az agyamat... Az ördög, nem akarok rá emlékezni!... (Megpillantja a közeledő bíborost; bosszúsan.) A pápa kémje... meddig szándékszik lebzselni vajon az udvaromban?

BÍBOROS (lereagálja a fogadtatást) Nem óhajtottam a kegyeidbe férkőzni soha, de óvjon meg az Ég egy árulástól. Már a katonáid is elégedetlenek.

VILMOS A zsoldosok lehet. Van köztük elég barbár, közönséges martalóc; nincs ínyükre, hogy vasfegyelemre szoktatom őket.

BÍBOROS Mit tehet a sok szerencsétlen, aki éhes, vagy beteg?

VILMOS (elutasító góggal) A görvélykórosokkal hókuszpókuszozzanak a pápa felkent ügynökei.

BÍBOROS Panaszkodnak, hogy hitvány a kosztjuk, és nem kapták meg a zsoldjukat.

VILMOS Részeg bagázs! Az öregebbje epét hány, maga alá csinál. Ahelyett, hogy

keményen edzené magát, sárgállik, mint a trágyafos a hóban.

BÍBOROS Hány ezer sírhant! A te orcád az áldozatok véréből piroslik... Hát az a sok csonka, nyomorék s lelki rokkant! Hogy a hajléktalanok riadt rajáról ne is beszéljek!... Gondold meg, fiam.

VILMOS Már meggondoltam. Ha sokat nyelvelsz, nem jutsz el Rómáig. Egyáltalán a kontinensre.

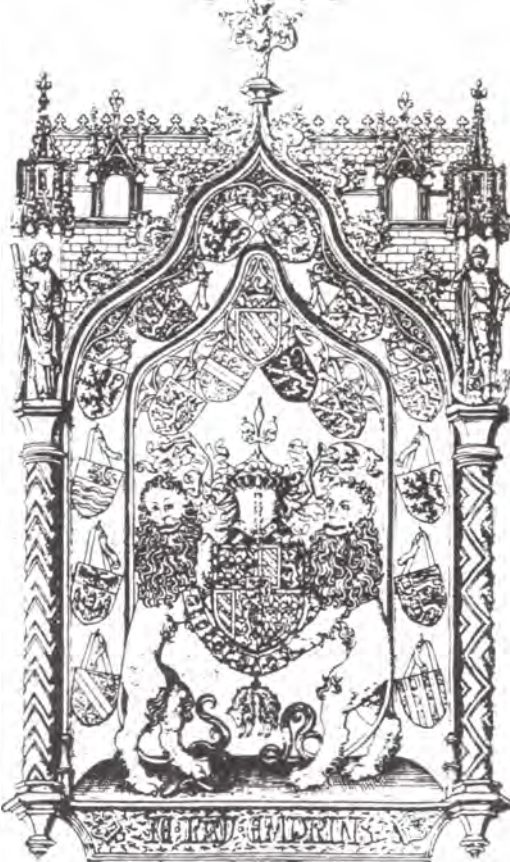
BÍBOROS (meghökkenve) Keddre a francia udvarban kell lennem! Tárt karokkal vár rám Fülöp.

VILMOS (gunyorosan) Képzelem. Azzal a hájassal is kész volnál ellenem fondorkodni. Jobb hely számodra e sziget. Épül a Tower...

BÍBOROS (kedvetlenül) Láttam. Még torzó, de ahogy a szürke kövek emelkedni látszanak, úgy nő az aggodalmam. Nem a béke hajlékának készül.

VILMOS Miért? Eminenciád azt képzeli, hogy én is morzsán élő egerekkel bajlódom? (Kiabálva.) Vérengző vadállatokkal lesz dolgom ezután is! Meg ravaszokkal. (Tréfásan, de komolyan gondolja.) A Towerben egy-két hűvös cellaüreg már kiadó. A vendégek persze előnyben.

BÍBOROS Engem fenyegetsz, aki jól is

mertem atyádat is? Öreg szívemnek mindig vigasz volt arra gondolni, hogy azt a tiszta keresztény jellemet, hogyha már magához szólított az Úr, legalább egyetlen vér szerinti fia, akit közönséges fattyúnak tekintett mindenki, valóra válthatja majd, amit ő tervezett.

VILMOS Na, és tévedtél?... (A bíboros bizonytalanul csóválja meg fejét.) Csak azt nem értettem soha, milyen élvezettel jár az Istennek ott fenn a legkiválóbbak életét idő előtt kioltani?

BÍBOROS Elég a bűnös eretneki gondolatokból. Meg ne feledkezz róla, ki vagy.

VILMOS Egy percig sem feledkezhetek meg arról, hogy király vagyok. Mind nagyobb birodalomé.

BÍBOROS Száználmas halandó vagy, Vilmos... Kérészhatalmad mit ér?

VILMOS Ezt kérdem én is, amikor korcs halandók törnének életemre, ha hagynám. Hány hősön nyugszik egy ország biztonsága... ha van ilyen?!

BÍBOROS Így hát belátod, hogy az alattvalók fölöslegesen feláldozott vére és minden gyarló erőfeszítésed hasztalan. Épp azért, akik üdvözölni kívánnak...

VILMOS (nyersen vág közbe) Az én országom üdvével ne bajlódj. Ezt megmondhatod a gazdádnak is.

BÍBOROS Én csak arra akartalak figyelmeztetni, hogy a földi jó is csak annyit ér, mint a földi rossz.

VILMOS Fontolnák meg otromba aranyékszerekben dúskáló nyakad s ujjaid. A pápa gyarló torkossága is világraszóló titok.

BÍBOROS Öszentsége egyéb miatt is nyugtalanodik, akárcsak én. Leváltottad a nagytekintélyű Canterbury szász érseket.

VILMOS Különbet teszek helyette.

BÍBOROS Normann papot?... (Vilmos nem felel.) Lásd be, ez nem a király hatáskörébe tartozik. Ne packázz Isten szolgálival, azokkal, kiknek elei római kövekből s cserepekéből építettek volt itt hatalmas katedrálist. Öszentsége joggal tart attól, hogy ezen megfontolatlan lépésed miatt könnyen elveszítheti angolszász híveinek javarészét.

VILMOS Kotródj az utamból, míg teheted... Vagy Istenemre, megbánod örökre.

BÍBOROS (sarkon fordul; hangosan gondolkodva, elszántan) Még ma üzenetet menesztek Öszentsége VII. Gergelyhez. Meg kell akadályozni, hogy a király újabb bolondságával csorbát ejtsen az Anyaszentegyház tekintélyén.

VILMOS Látom, nem tudod befogni a szádat; magadra vess hát! (Int a katonáknak.) Örség!

BÍBOROS Netán tömlöcbe vetsz, mint leghűségesebb kispapjainkat?!

VILMOS Vigyék! Ott a helye, ahol a többi szószátyárkodó csuhásnak.

BÍBOROS Ez az üzeneted Rómának?... S a francia királynak is?!

VILMOS Üzenetnek ők eleget. Nekem nincs rá időm.

MATILDA Vilmos, vigyázz, kutyaszorítóba ne kerülj!

BÍBOROS (a kemény kezek szorításában kapálózva) Nem kell prófétatehetség ahhoz, hogy kimondjam: Angliának befellegzett!

VILMOS Megátalkodott vén papja. Nyeltesd volna le fenyegetéseidet, mocskos nyelveddel együtt akár.

BÍBOROS (kiabálva) Dögvész fenyegeti Londont! S átok sújt rátok, mindannyiatokra, ha tovább túritek e zsarnok esztelenségeit!

(A fogármegék durván farba rúgják, s elvezetik.)

MATILDA (imára kulcsolt kézzel) Bocsásd meg vétkeinket, ó, Fennvaló!

ADELAIDE (józanul) Ó százszor megbocsátott már neki. A pápa haragjától azonban tartani kell.

VILMOS (tüntető fölénytel) A Paradicsomban sem kívánok Vele találkozni. Különcének, ennek az undok vénségnek fulánkosszavai meggyőzték arról, hogy helyesen cselekszem.

ADELAIDE Mind többen állítják, hogy Harold koronás kísértetét látták a Westminster-apátságban. (Vilmos gondterhelten bámul ki az ablakon.) Szegény öcsém! Mi lesz,

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>>> folytatás a 15. oldalról

hogya az áldozatok is kinyújtják feléd karjukat; a sok rád tekeredő végtag, hogy lehúzzanak magukkal a mélybe?...

MATILDA Egész London felfegyverkezett ellened. Ma még csak zsolozsmákkal, imádsággal.

VILMOS (a nők felé fordulva) Ugyan már. Varangyképű bűbajosokhoz jártok, hogy ördögi látomással ijesztgettek itt engem?... Az árulókkal tüstént leszámolok. (Távozik.)

MATILDA A bosszú nyála fröccsen ki minden szavával.

ADELAIDE A kegyetlenség elhomályosítja szemében az okosságot.

MATILDA Mit tegyek? Hisz egyre gombább, ha ellenkezni próbálok vele.

ADELAIDE Engeszteld ki az ágyban, lehetőleg naponta többször is. Hadd tűzze ki meredező árbócára a győzelmi lobogót.

(Aggódó pillantásokat váltva, követik a királyt.)

Ötödik szín

(A lordok, főpapok kíséretében betámoilyog a francia követ.)

ÉRSEK (ő a hangadó) Fogva tartani egy bíborost! A pápa követét!

ELSŐ LORD Még jó, hogy velünk volt a frank követ...

ÉRSEK Öszentsége a pápa tétetett nevetéséssé ma a világ előtt, és árultatott el a bíbornok személyében!

PÜSPÖK Így igaz. A legkeresztényibb király nem tagadhatja meg tőlünk a segítségét.

HARMADIK LORD Véget vetünk Fattyú Vilmos angliai kalandjának!...

ELSŐ LORD Még jó, hogy velünk van... (Körülnéz.) Hová tűnt el az a lator Chateaubriand? A kifestett szemű és szájú halacszkáját keresi?

MÁSODIK LORD Az már rég Fluellen gróf nyergében kocog valahol. A követ úr ott kókadozik, ni, az ablakmélyedésben. Mindjárt elalszik.

FRANCIA KÖVET (közben bódultan forgolódott; most félrevonulva, magában) Gügyögtek, kedveskedve itattak — a kis "halacszkám" dereka azalatt kézről kézre járt —; azt képzeltek, hogy végképp rabul ejtenek... De mit szól majd Fülöp öfelsége, ha megtudja, hogy király barátjának London előkelőségei vermet ásnak?

ÉRSEK Meg kell esküdnötök velem együtt a bíboros öeminenciája előtt a Bibliára.

HARMADIK LORD S felkínálni a trónt Gergely pápának?

MÁSODIK LORD Mi mást tehetnénk ebben a helyzetben?...

PÜSPÖK És ha a bíborost e viharos éjszakan a Tower pincéjében megfojtanak?

ELSŐ LORD Az ördög fattyának nevezte Vilmost!

ÉRSEK Annál inkább sietnünk kell.

PÜSPÖK Súlyos szavak. Nem közönségesek!

HARMADIK LORD Mi talán azok volnánk?!... Csak Vilmos bánik úgy velünk, akár a rongyaival.

Hetedik szín

(A palota előtt)

NORMANN GRÓF Iszonyatos elégtételt vett rajtuk...

MATILDA Vilmos?

NORMANN GRÓF (tekintetét lesütve) Igen, a felséges királyunk. Zsoldosai röhögve döntötték a parasztok fejére a házat, fölperzselték a vetéseket, elhajtották a csenevész barmokat, raboltak és erőszakot követtek el asszonyon, lányon, még a fiúgyermeken is. Azután a városok következtek: kifosztották a nincstelenek hajlékát, letarolták a virágoskerteket. A nemes urak behúzódtak az erődítményeik falai mögé, de mivel nincs aki és nincs amivel ellátni őket, a várak népét is éhínség meg mindenféle járvány környékezi. Részegen tivornyázik és marakodik. Ezek után még az őket szabad prédára biztató is bajosan fogja megregulázni e veszettkutya- s hiénaivadékot, akik újabban már egymás vérét csapolják nagy élvezettel.

MATILDA (elborult tekintettel) Úgy hát mindent feltettél egy kockára, Vilmos!... Kalandoroknak osztottad szét az ősi birtokokat. Most már az angolszász nemesség kiirtása van hátra...

NORMANN GRÓF Sajnos, amióta nagyurunk magánbirtokának kiáltotta ki egész Angliát, a Witan felbőszült főurai titokban északi hajósokkal alkudoznak a király ellen.

MATILDA Idegenekkel?

NORMANN GRÓF Dánokkal... A meghonosodott dánok vére menő összecsapása várható a dán jövevényekkel.

BOLOND (választékos öltözet, kinyalt frizura — fura, vegyes ruházatával mintha megelőzné a későbbi korok divatjait; ajka helyén sötét seb, látszik, hogy orrát, száját lemetszették) Árulál áldozatait vagyunk!... Febhely az egész Szigetország. Az Igazfágot és a Hazugfágot az Urísten nem tudja többé szétválasztani... (Esetlen táncba kezd az egyre élénkülő dudahangra.)

KIKIÁLTÓ (a kezdetleges "hangos újság" szerepét betöltve; hangja már kintől behallatszik, éktelen dobolás közben) ...nevezett szent embereket gyalázatoságokkal fenyegettek. (Termetes asszonyosság áll mögötte, kezében hatalmas fazékkal.) Az apátúr és a két fráter feje, im, tanúbizonyságul szolgál, hogy nem közönséges vásári mutavánnyal állunk szemben!...

KOFA Nem biza! (Belenyúl a fazékba, és pléhposzával kiemel egy levágott fejet; még csöpög belőle a vér.)

MATILDA (felsóhajt) Rettenetes!

(Az ifjú normann gróf oda akar sietni, hogy elzavarja a gusztustalan mutatóványosokat, de a királyné váratlanul elájul. Így hát, miközben gyorsan ölbe kapja, csak fél kezével tud hadonászni a kofa és a dobos felé.)

KIKIÁLTÓ (közben nem szünt meg kiabálni és dobolni; most komótosan elvonulva) Északról a dánok, délről a francia király támadása várható!... Chartres, Blois és Anjou tartományok megelégtették a normann terjeszkedést! (A kofa leteszi a véres fejet a palota lépcsőjére, s követi a dobosát.)

MATILDA (az ifjúra emeli bágyadt tekintetét) Kié volt? (A gróf bizonytalanul megcsóválja fejét; a királyné visszaadja az ölébe.)

BOLOND (a táncból sebes forgás lett; de utóbb már csak szédült-tyúk-forgásra telik tőle) Az emberifég forfa (kifulladásra) forog kockán!...

MATILDA (végképp magához térve, az ifjú karjába kapaszkodik) Érzem, hogy veszteni fogunk...

NORMANN GRÓF (komoran) Bármilyen megtörténhet.

MATILDA (elkezd kiabálni) Az én hibám is volt. Valóság és rögeszme ütközött meg naponta benne, amikor olyan meggyőzően bizonygatta nekem, hogy csak a háború moshatja el a szennyes áradatot. Igaz, közben soha nem tapasztalt hévvel dúlt a pártviszály. (Mind eszelősebben; gömbölyded öklével veri a fejét.) Haramiák, ezúttal nem tengeri rablók, barbár vikingek, de köpködő, trágárkodó, orruk az abroszba fújó zsoldosok voltak bejáratosak hozzánk... S én gondos háziasszonyhoz illően terítettem nekik... (A gróf megkísérli lefogni a kezét, csitítandó, ámde a királyné mind hevesebben öklözi koponyáját.) Mindent felzabáltak, az egész országot! A becsületünket, a hagyományt, a megáldott békét!... (Pityeregni kezd.) Nincs ártatlan lélek. Hitvalló Edward fia, szép, szelíd gyermek, előbb Szent István udvarában a magyaroknál, majd Skócia királyánál keresett oltalmat... (A lépcsőre tett fejet bámulja, tesz is egy-két erőltetett lépést. Az ifjú karja visszatartja. A királyné a grófhöz, suttogva.) Talán csak nem az ő feje az ott? (A gróf ezúttal is bizonytalanul csóválja meg a fejét. Az asszony kiszabadítja magát az ifjú karjai közül.) Úgy hát hiába minden. Győzött az erőszakos halál!... Én pedig a hentesek világában sem lehetek hitszegő! (Heves zokogásba törve ki, futni kezd.)

MÁSODIK RÉSZ

Negyedik szín

(A templom bejáratánál)

MATILDA (a toprongyos vénsséggel beszélget) Tolvajként osontam át a harcvonalon, hogy láthassam a fiamat. Jaj, csak életben találjam!...

TEMPLOMSZOLGA Ugyan. Nem muszáj mindennek olyan nagy feneket keríteni. Én is elcsavarogtam otthonról, ahányszor csak tehettem. Már nem is tudom, hány háborút éltem meg, amíg békében felnöttem valahogy. Házsártos fehérség volt az anyám (valóságos élvezettel), mint egy boszorka, csak éppen a seprű hiányzott alóla. Egyszer a kapanyelet is eltörte a hátamon, amiért hetekig elfelejtettem hazamenni... Mióta tűnt el az úri otthonról?

MATILDA (habozva; mint aki mindenkivel szemben bizalmatlan) Egy idegennek honnan lehetne fogalma arról, hogy az én fiam milyen veszélynek van kitéve?

TEMPLOMSZOLGA Ki fenyegeti? Valamelyik nagy uraság?

MATILDA A király. (Ösztönösen a szájához kap, amiért kimondta.)

TEMPLOMSZOLGA (most ő is elámul) A király? Ez a falánk Fülöp eléggé nyimnyám ember.

MATILDA A másik király (habozva, hisz a férjéről van szó)... Az angol. (Kiabálások messziről. Izgatottság vesz rajta erőt.) Átok ül Anglián!...

TEMPLOMSZOLGA Ez az egész frinc-franc élet egy átok.

MATILDA A sok háborúskodás... (Győzelmi kiáltások, dobpergés.)

TEMPLOMSZOLGA Tőlem kikiabálhatják a torkukat. Hogy: győztünk!...

MATILDA Sose tudja az ember. Van, aki segítségért kiáltozik...

TEMPLOMSZOLGA (kezében egy nyírág-seprűvel) Jövök mindjárt, csak kiséprem a templomot. Addig itt van ez a fél cipő (ketté-

töri, s a kisebbik felét odanyújtja az asszonynak), egy kicsit száraz, igaz, de be lehet mártani kútvizbe. (Bemegy a templomba; a kapu nyitva marad.)

MATILDA (merevsége feloldódik) Ha karamba vehetnélek, fiam, csak pár pillanatra, már nyugodt, sőt boldog lennék. Apádra emeltem a kezdet... A nyeregkapájába akartam akaszzkodni, hogy visszatartsam a bosszútól. Az öldökléstől! (Elsírja magát.) Mikor ébredek föl, ó, e szörnyűséges álmoból?... (Benéz a félig nyitott templomkapun, majd imádkozni kezd.) Az öröm könnyei oly ritkák, Uram. És miért pazarolod úgy a vércseppeket?...

TEMPLOMSZOLGA (jön ki csoszogva a templomból) Sötét van benn. Ez az egy szál gyertya az ördögnek dukál. (Felvihog.)

MATILDA (eszébe jut a kenyér, majszozni kezdi. Mind furábban viselkedik.) Te is szívesebben cimborálsz az ördöggel. (Hátba veri az öreget, és elvigyorodik.) A püspök, aki engem megkeresztelt, ugyanolyan buzgalommal adta az Ég áldását a gyilkoló fegyverekre.

TEMPLOMSZOLGA (egész másra figyel fel) Hogyha téged püspök tartott a keresztvíz alá, akkor te nagytárból ettél örök életedben... Ha jobban megnézel, meg is látszik rajtad.

MATILDA (mozgékonyan jár-kel a templom előtti téren) Kell lennie valakinek (felneéz a csillagos égre) ott fenn, ugye, aki mindent lát? Törődik az emberek sorsával; a Róbertével is... Jóra biztatja... és megóvjá a rossztól.

TEMPLOMSZOLGA (foghegyről) Mindent lát! — lárifári. A bal kezem két ujját úgy nyisszantotta le egy kardpenge, hogy magam is csak később vettem tudomást róla. Ugyanis elájultam. (Heherészik.) Honnan lenne ideje törődni minden csetepatével, minden leterített jobbágykölyökkel vagy vadkannal. (Elkomorulva, most már bosszúsán.) Ha legalább azt látná, hogy hetek óta éhkoppon élek, nincs, amit főztek!... (Tom-pán döng a föld a paták alatt.) Pedig szívesen meghívnálak egy nyúl-paprikásra.

MATILDA (izgatottan) Mi ez?!... Nem hallod?

TEMPLOMSZOLGA Mi hogy lenne. Lovas közeledik... (Az asszony tanácsnak is veheti.) Ami biztos, biztos... (Behúzódik a templomba; a kaput is becsukja.)

CSUHÁS (mire Matilda a sötétben észreveszi, már földre is pattan kis, mokány lováról, és hátulról elkapja az asszony derekát.) Megvan a zsákmány!

MATILDA (addig kapálózik, míg kiszabadítja magát; erőlyes, parancshoz szokott hangnemen.) Csakhogy én nem arra való vagyok!

(Kihúzza magát, és hatalmas gyűrűvel ékesített ujjait mintegy csókra tartja a pap orra elé.)

CSUHÁS (ez az ellenállás láthatóan megzavarja; rekedt hangon) Püspöknek képzeled magad, vagy egyenesen érseknek?! Mert én csak azoknak szoktam kezet csókolni.

MATILDA Ezt a csillogó drágakövet érsek is, püspök is megcsókolta, nem is egyszer. Különben is a fiam lehetnél.

CSUHÁS (megszelídülve) Ki vagy te itt, a vadság közepén, álruhás némbér?

MATILDA Én is megkérdézhethetem tőled: igazi rajtad ez a csuha?

CSUHÁS Ne kísérsd a Fennvalót... jobban mondva, a türelmemet! (Karon ragadja a királynét.) Gyere, menjünk be a templomba, ott hűvösebb van.

MATILDA Csak egy szál gyertya ég benn egy vénség kezében. Az is az ördögé.

CSUHÁS (nem érti) Ha még élne kecskepásztor apám, ezt a tanácsot adná ilyenkor: Verj a pendelyére az Árgyélusát, s meglásd, rögvést a nyakadba akaszkozik!... (Ráncigálni kezdi az asszonyt; meg akarja őrizni a fölényt.) Na, gyerünk, ott bent legalább a bűneidet is levezekelheted!

MATILDA (egyre vadabban állja a kihívást) Azt hiszed, hogy a te Istened megszabadítja a kínjaimtól?!... (Dulakodás közben leken két taslit a papnak.) Mind ilyenek vagytok! Mondtam már, hogy a fiam lehetnél... (Elbőgi, de nem hagyja magát.)

CSUHÁS Csak az fél a Szentségtől, aki a Sátánnal cimborál. (Magával vonszolja az asszonyt a templomkapu felé. A fogai közt sziszegve.) Átkozott némbér! Az imént ördögről karattyoltál... azt hiszed, elfelejtettem?! (Belökdösi az asszonyt a templomkapun.) Akkor jössz ki innen, amikor én mondom!

MATILDA (beleharap a pap csuklójába) Azt mondtátok, feldereng a hajnal. De csak ez a förtelmes vörös ég!... A szív zugában sötét, kocsonyás titok... (Már nemcsak a csuhással hadakozik; mind hangosabban üvöltözve.) Hová tettétek a fiamat?!... Holtig le nem csillapítjátok az anyai szívet! Hol kapok magyaráza-

tot, kis mitugrász senkik?

CSUHÁS (a sértő szó olaj a tűzre: beteges izgalommal srófolja magát) Mekkora a fiad micsodája, halljam?! (A nő lágyékán matat a keze, duroán belemarkol.) Van ahová bedugja?

MATILDA Ha nem adtok magyarázatot, nincs több hazug ígéret, nincs Mennyország!... (A pap ijedtében keresztet vet, majd arcul csapja. Matilda hörgöve.) Halál a keresztények Istenére...

(Robert ugrik elő a sötétségből; előbb vállon ragadja az anyját bántó papot, majd rövid dulakodás után tört ránt elő és a láthatatlan arcú csuhás vékonyába szúrja.)

MATILDA (könyörgő hangon) Fiam, a vesztedbe rohansz!... Ne hagyd egyedül anyádat...

(Robert a véres kardpengét az áldozata csuhájába törli gyorsan, aztán feldúltan eltűnik az éjszakában.)

MATILDA (kifulladásra) Hódító Vilmos, légy átkozott te is!

TEMPLOMSZOLGA (a templomkapuban áll) Szegény asszony, megháborodott!

MATILDA Nem hallottál soha Flandriai Matildáról?... (A vénember tagadólag int fejével.) A legvakmerőbb normann hercegnek

volt az arája... (Vérző orral leül a templomlépcsőre; elmélázva.) Abban a hitben éltem mindig, hogy dicső király lesz belőle.

TEMPLOMSZOLGA Akit királynak hit-tél, egy marék hamu lesz csak.

(Megindul lassan a templomot körülvevő mohos sírkövek közt a dombra.)

MATILDA Mindegyikünknek bűnös a lelke... Lehúznak a bűnök! Nem akartam hinni a Pokolban.

Ötödik szín

(A Nantes-i vár falai alatt)

FRANCIA KÖVET Már előre látom, hogyan tajtézkzik Vilmos, megtudván, hogy Fülöp király öfelsége csak hitegette.

KURTIZÁN Fülöptől várható volt. Az adott szó betartásában sohasem jeleskedett.

FRANCIA KÖVET Kegyed ilyen jól ismeri királyunkat?

KURTIZÁN (különös hangszíjjal) "Királyunkat"?... Ismerem az életveg infantilis kisfiút, aki volt olyan nap, amikor többször megkívánt, de mire finoman szólva: hozzáférhetővé váltam, ő már rég elélezett... Egy férfinak ez nem a legerősebb oldala.

FRANCIA KÖVET Ha nem állja a szavát?

KURTIZÁN (a férfi szemébe nevet) Ha nem áll, mikor a helyzet megkívánja, a magaslaton... No, de aki királyával hál, más haszna is lehet belőle.

VILMOS (jön az ifjú normann gróffal, magából kikelve) Így kijátszani a bizalmamat! Az alkudozás csak időhúzás volt Fülöp részéről, ezzel segítette Robertet, hogy szerencsésen kicsússzon a markomból. Hiába vettük körül a várat, ha be is veszem, az árulónak hűlt helyét találom. (Megpillantja a francia követet. Dühösen rákiált.) A királyod egy hitvány szószegő!

KURTIZÁN (negédesen) Tudjuk, aranyom. (Mustrálgatja Vilmost; bizalmasan a francia füléhez hajolva, őszinte elragadtatással.) Csupa izom. Megtehetné, hogy bemutasson neki...

FRANCIA KÖVET (zavartan suttozva) Ez öfelsége, Anglia királya.

VILMOS (a normann grófhöz, fortyogva) Megtehetném, hogy az egész sleppjét kínpadra küldjem.

KURTIZÁN Az egész pereputtyát — nálunk ezt így mondják. Csakhogy a főurak-méltóságok gyerkőcei nem mindig vér szerintiek. Ismertem egy kanonokot; a hintója valahányszor elhaladt az utcánkban, egész gyermeksereg futott a kerekek nyomában, orcájukat beszeplőzte a felcsapott sár, de ők rendületlenül kiabálták: "Te vagy az atyuskám!... Mikor hozol valami finomságot?"

VILMOS (rámordul a követre) Miket zagyvál össze ez az udvari cafka!... Vidd el innen, amíg meg nem korbácsoltatom!

(A követ belekarol a kurtizánba, aki elképedve követi.)

VILMOS (a grófhöz) A csatának hamarosan vége. A gonosz leterítve. Intézkedj, hogy rakjanak tüzet a vallatáshoz...

(A gróf meghajtja magát, távozik.)

VILMOS (magára maradva) Hóhér kezére adom a hitszegőket. S a fiamat?!... (Tusakodva jár föl-alá.) Uralkodó hagyhat-e ilyen példát maga után?

MATILDA hangja Eresszettek hozzá!... Ne merjen senki utamba állni!

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

VILMOS A hitvesem. Jön számon kérni tőlem, mit meg se tettem... S ha megkérdezi, hogy szerettem-e valakit is igazán?!... (Megpillantván a ziláltan színre lépő királynét.) Már kész a válasz. (Elébe megy; mesterkél hangon.) Csak te maradtál mellettem. A hűség elkerült.

MATILDA (keserű fintorral méri végig férjét) Ezt a szerepet még nem ismerem. Végig gondoltad-e, hogy méltó hozzád?

VILMOS (álszerepéből máris kiesve) Jól mondd: a gyalázat lemosni nevedről! - méltóbb szerepet nem vállalhat az, ki semmiféle játékban nem tűrte el a csalást. A halálban különösképpen.

MATILDA Halált emlegetsz, s a fiadra gondolsz?...

VILMOS A fiamat emlegeted, akiről újabban az árulás jut eszembe.

MATILDA Aki nagyra hivatott, amiképpen az apja volt egykor.

VILMOS Látom, ha tehetnéd, karszékbe ültetnél máris... Ámde mióta nevezhető hivatalnak az árulás? Nemes tettnek a legalvalóbb hűtlenség?

MATILDA Álmódzó volt mindig; vágyálmaid összetévesztette a valósággal, mint némelykor te is. Meglett férfi létedre egy kamasz álma miatt vagy ilyen epés?!

VILMOS Egy kölyök oktat ki arra, mit tegyek!... Az atya sérelmét ki érti meg?

MATILDA (megpróbál diplomatikus lenni) Jól van. Ha előkerül, megdorgáld...

VILMOS (közbeikt) Ha előkerül!... Az alamuszi Fülöp megszöktette, s most ki tudja, kivel szövetkezik újra ellenem?!

MATILDA (magabiztosan) Holtbiztos, senkivel.

VILMOS (fülkészően néz rá) Te tudod, hol van!... (A fejét fogja.) S én, balga, még elhittem magammal, hogy a nejem velem érez, félti mindazt, amit a család jövőjére gondolva megszereztem, derék atyja emlékére legalább!

MATILDA (kissé ingerülten) A család!... Remélem, nem a gyengeelméjű fiacskára gondolsz, vagy a homokosra, aki minden pénzt öreg buzikra költi, újabban lopáson is fogtam?! A rokonokat rendre kiirtottad vagy elűzted... Roberten kívül nincs más, akire az annyit hangoztatott jövőt rábízhatnád. (Hangja elcsuklik.) A vérünk kering benne... Nemrég ütötted lovagga. Különben is, mint elsőszülött, Anglia trónján ő következik.

VILMOS Egy percig sem gondoltam arra, hogy kitagadjam. De a te dorgálásod, jól tudom, mit jelent. Cinkosan összekacsintasz vele a hátam mögött. Utoljára mikor dorgáltad meg, halljam? Amikor onanizálásom fogtad, és ráütöttél a kezére?!...

(Hosszabb csend. Az asszony lassan közeledik Vilmoshoz.)

MATILDA (átöleli a férfi hátát; a hajlékony páncélzat ropog a keze alatt) Hidd el nekem, téged is éppúgy féltettelek. Már-már rémeket láttam, mindenkitől tartanom kellett...

VILMOS (csak most veszi szemügyre alaposabban) Hogy nézel ki... Mintha csatát vívta volna te is.

MATILDA (megigazítja köntösét) Egy kis izgalomban volt részem... (Mintha betanult szöveget mondana.) Egy rusnya csuhás rám támadott, de hű lovagom ott termett, és kimentett a bajból. (Vilmos megragadja az asszony vállát.) Jaj, ne olyan durván, mert fáj!... Robert mindent kockára tett értem.

VILMOS (gyanakor tekintettel) Mindent?!... S a "hős" fiad most hol van?

MATILDA Solymászik... hogy kipihenje az izgalmakat. Később majd részletesebben elmesélem.

(Vilmos megmerevedik, ellép mellőle; le lehet olvasni arcáról, hogy a bizalmas együttlét pillanatai elmúltak. Matildon megint úrrá lesz az aggodalom.)

MATILDA (ismét közeledik Vilmoshoz, szembefordul vele) Azért indultam utánatok lóhalálban, hogy megelőzzem a jövőtehetetlent.

VILMOS (megpillantja a gyaloghintóján érkező Fülöpöt) Az úrri a francia király vadjait űzi, ahelyett, hogy bocsánatért esedezve hozzám rohanna. (Elrohan.)

(A királyné a francia király elé siet, és szűzies mosollyal és bókkal meghajtja magát előtte.)

MATILDA Ó, felség... (Kibuggyan a könnye.)

FÜLÖP Hadd halljam, féket tett már a dühére?... (Matilda nemet int fejével.) Chateaubriand, a londoni követem figyelmeztetett, hogy Vilmos hajnal óta egyebet sem tesz, mint fenyegetőzik. Az ember ki sem alhatja magát.

MATILDA (Vilmos után bámulva) Látom, már nyeregben ül, és siet egybegyűjteni harcosait. Nem nyugszik, míg bosszút nem áll valakin.

FÜLÖP Én meg szélnek eresztettem a legvérmesebb báróimat. Igaz, a kényszerű várakozás közepette annyi rossz bort vedeltek, hogy kezdtek egymást kihívni párbajra.

POHÁRNOK (jön nagy Gulliver-léptekkel) Ófelségét az angol királyt baleset érte!

FÜLÖP Na fene. (Nem méri föl a helyzet komolyságát.) Csak nem vágta el kardpengéjével a kisujját?... (Szemügyre veszi a görbe hátú, behemót alakot.) Te különben a pohárnok vagy. Mit keresel itt?

POHÁRNOK Borért futtattak, mert hát a haldokló király erősen megszomjazott... A pincében a hordók azonban egytől egyig konganak. Kiürültek a hosszú várakozás-ban...

FÜLÖP Értem.

POHÁRNOK Felséged intézkedésére várnak az italban szűkölködő asztalnál. A Szigetországból érkezett püspök két nap alatt annyit vedelt...

FÜLÖP Tégy lakatot a szádra, ha nem tudsz tisztelettel beszélni főúri vendégeimről! Anglia királynéja előtt állsz.

POHÁRNOK Megkövetem felségeket; de épp az uraktól hallottam, hogy felséged angliai vendége... (keresi a megfelelő szavakat) a nem közönséges borfogyasztástól, úgy elbágyadt, hogy még az örömhír sem ébresztette fel.

MATILDA Milyen örömhír?

POHÁRNOK (királyára néz, habozik, aztán kimondja) Hát az, hogy Vilmos őfelsége többet senkit nem fenyegethet hódítással.

MATILDA Mi történt, hisz az előbb még itt volt velünk!... (Két keze közé fogja fejét. Halk sikollyal.) Csak nem Robert?!

POHÁRNOK Robert herceg nem sokkal azután érkezett meg, hogy király atyját a lóva levetette.

FÜLÖP Na, még ilyent se hallottam.

POHÁRNOK A tűztől vadult meg a mén, mivelhogy maga Vilmos király adott utasítást a belső piactér felégetésére...

FÜLÖP Megőrült?!

POHÁRNOK ... s a hirtelen felcsapó lán-

goktól megvadult ló levetette magáról. A szerencsétlen esés következtében a feje megsérült.

FÜLÖP Lám, már hozzák is.

MATILDA (tehetetlen férjével hadakozva még mindig) Te, a kiváló lovas, aki hetykén vetetted oda nekem, hogy nincs más véletlen, csak a győztes igaza!... Lesújtott rád az Ég. Nem a fiad buktatott meg hát!...

(Normann lovasok hozzák vállukra emelt hordágyon a páncélzatba bújtatott Vilmost. Van valami gyászos ünnepélyesség lassú bevonulásukban, és abban, ahogyan egyszerre lépnek.)

A görög kórushoz hasonlóan mormolják.)

A győzhetetlen földön!...

Élve már

nem ugrathat el innen a lován.

Az ő kitaró heve nélkül

nincs tűz normann lovagban, pórban,

berúgatott csőcselék poharában;

nem sok kell, és a parázs is kihuny.

Magába roskadt. Súlya ott lebeg már

a fátyolos alkonyi félhomályban

mint délibáb, mely vérmezők felett

képzelt kísértetekkel tölti meg

a levegőget... Megvakult skótok,

mankón szökdelő szép árnyékvitézek

királya! — elég egy véletlen botlás,

s a halál mérges fullánkját meggyávolt

testedbe döfi. Terhed megnövekszik

a bánattól, és elfogy az erőd.

VILMOS (várakozóan magához tér pár pillanatra) Szégyen lett volna ágyban meghalni... egy lovagnak.

MATILDA (odaszalad, megfogja a kezét; a gyóntató atyának) Magához tért. Van remény, ugye?

GYÓNTATÓ ATYA (megcsóválja fejét) Csak az Istennél... Túl sok vért vesztett már...

VILMOS (még egy utolsó erőfeszítés) Itt van Robert? (Többen is igennel felelnek.) Legyen az övé Normandia... ha már fegyvert fogott érte az apjára! Anglia... Rufus...

(Teste megrándul, s a hang örökre elhal.)

FÜLÖP (a normann grófhöz, kissé intrikusan) A kedvenc fiú Rufus volt mégis: ő érdemelte ki Anglia trónját.

MATILDA Robert, elbúcsúztál apádtól? (Odamegy a fiához, megfogja a kezét.) Tudom, hogy nem ezt akartad... s bánod.

ROBERT Az irgalmatokhoz nincs közöm. (Fojtott indulattal.) Rufusnak elkapom majd a lányos tökét.

(Félrelökösve az útjában állókat, mint aki magán kívül van, dühöngve elrohan.)

FÜLÖP (felcsillanó tekintettel bámul utána; Matildához) Azt hittem, fáradt lesz, elcsigázott... De látom, megvan benne a kellő gyűlölet, hogy lelkizés nélkül tudjon uralkodni.

(A királyné gyászos képpel pillant hol halott urára, hol kérihetetlen nagyfia után.)

2002. április

KÓDEX —

A szabadság érzetén sarkalló forradalom láng hatalma átvillanyozta őtet is egészen. A székelyek közt ő volt a legelső, ki Rétyen nemzetőrséget alakítva, magát főhadnaggyá választatta, s azóta a katonai pályára teljesen kiképezte. Hogy Háromszék mindvégig hősiessen védte magát, s az osztrák kard ezer villámcsapásait mérhetetlen delevasként fogta föl, hogy Gábor Áron és Gál Sándor a néptömegből kiemeltettek s jelesekké lettek, hogy ágyúk, golyók, lőpor s gyutacsok ezrei állítottak elő Háromszéken, melyek az igen sokszor lehangolt népnek, mint megannyi éltető reményszikrát adtak, azt nagyrészt az ő biztató, csüggedést és gyáva félenkséget nem ismerő, lélekkel és tűzzel teljes sepsiszentgyörgyi közgyűlésen tartott bátor és hősiesszónoklatának köszönhetni. Bemerdélyhoni jeles győzelme, a muszka és osztrák táborok kiűzése után, az ő egyik alezredese, Szabó Sándor e férfit eddigi elismerésüül táborokari hitszónoksággal tisztelte meg, s már mint ilyesmi, újra találkozunk az irodalom terén: *Sepsi-Szentgyörgyön a szabadság, A tömösi vámban az ellenség daliás győzelme emlékére* tartott két beszéde, Brassóban több ezer példányban nyomtatott ki.

A honban minden ellen legyőzve, s a szabadság kikiáltva lőn, Bíró Sándor ezt monda: ez nem elég, az új szabadságnak sok irigye lesz, megvédésére katona kell, ő tehát pályájáról ünnepélyesen lelépett, Csíkba ment, Gál Sándor ezredesnél jelentette magát, s katona lett.

Az ezredes és családja kitűnő baráti kézszorítás s szívességgel fogadták, s e percben a határvédezd egyik századja kapitányává neveztetett, Rindsmał őrnagy zászlója alatt, lakása Csíksomlyó lett, s katonai szolgálatra a Gyimesi-szoros védelme rendeltetett ki számára.

A csíksomlyói zárdában, egy eddigelé csakis imakönyvek készítésére használt ócska, kopott nyomda állott, melyben vásott betűket egyetlen barát szedegeté nagy későre. Jobb lakhely Bíró Sándornak nem lehetett volna ennél. Ő Gállal egyetértve a nyomdát megvizsgálta, s egyes egyedül Simó őrmester segédírnoksága mellett hírlapot kezdett szerkeszteni.

Hadi Lap címet viselte e hírlap. Ez csakis éjszaka szerkesztődhetett, mert a szerkesztőnek nappal katonai gyakorlaton kellett lenni, századja élélme és ruházataról gondoskodni, s az őrségi szolgálatra felügyelni, csak az éjnek némely óráiban történhetett meg hát a szerkesztés. Jól tudják azt a hírlapszerkesztők, hogy ily körülmények közt, egyetlen ember általi hírlapszerkesztés, mekkora kitartóságba és mekkora áldozatba kerül.

Termete magos, testkötése izmos, daliás, hősiess arcvonala kerek, homloka magos, derült szeme sárgás, haja barna, göndör, bajsza és szakállja fekete, magatartása népies, leereszkedő, hódító, társalgása vidor, tréfás, ízletes, s hol kell, szalonias. Szava dörgős, kedves csengésű, hatásos, kebelrázó, kedélyt villanyozó, az egész ember a szabadság egyik leglelkesebb fia, s Háromszék egyik legbátrabb, hős védője.

A forradalom tribünjétől a külhoni városig. ERDÉLYI ÖRMÉNY MÚZEUM 6./2002.

— INDEX

REFLEXIÓK 38.

Mozart-mágnes

Bevallom, nem kedvelem a nagy alkotók isteníését. Még csak személyi kultuszukat sem tudom elfogadni. Maguk az alkotók tiltakoznának a leghevesebben művészi utóéletük ilyenféle elferdítése ellen. Mostanában tele vagyunk mindenféle fesztiválok, szimpóziumokkal, mindent megragadnak a szervezők, csak hogy újra reflektorfénybe állítsák isteníetésük TÁRGYÁT. Mert bizony tárggyá silányul az idők folyamán a legféltettebb művészi kincs, a legtisztéletreméltóbb művészi személyiség is. És ez fantasztikus elhasználódással jár együtt: kiüresedik, értelmét veszíti éppen az, amire a leginkább ügyelni kellene, az emberi érték. Sokat teszünk a személyiség védelmében, de ezt nem ártana kiterjeszteni a halott nagyságokra is.

December 7-e közeledik, Mozart halálának évfordulója. Ezt a napot legszívesebben REKVIEM-NAPNAK nevezném el. A gyász-mise sok zeneszerzőt meglehetett, hol külső okok, hol belső feszítő erők hatására készültek a rekviemzenék. Mozart esetében mindkét ok szerepet játszott. Közele halálának gondolata ott vibrál utolsó műveinek mindenben túlemelkedő transzcendens zenevilágában. Ez a hangvétel határozza meg a *Klarinétverseny* átszellemlő melódikájú hangzáscsodáját és a *Varázsfuvola* égberepülését. A *Rekviem* szintézise e két műnek: a végső *kiteljesedés*. Befejezetlenségében még monumentálisabb hatást kelt: csak a végtelenben teljesedhetik ki, *nem itt a földön*. Az utolsó Mozart-hangok napja a transzcendens zenék napja lehetne: a *magunkbaszállás csendes ünnepe*. Én ilyen napként élem meg december 7-ét.

Most ismét közeleg ez az én magánünnepem, és valahogy ismét bekopogott hozzám MOZART: rádióinterjúra kértek fel, a *Krönungskonzerttről* kell hogy beszéljek. Így hát ismét kezembe vettem a Grove-monográfiák sorozat Mozart-könyvét. Szükszavú, lexikonfogalmazású kis tanulmány ez, de megbízható, és ez legfőbb értéke. Belelapozva elcsodálkoztam az évszámok szerinti életszelvények-alkotóperiódusok matematikai ritmusán, rítusán. A tartalomjegyzékre pillantva olva-

som: Az 1777—80-as évek zenéje, 1777—80; Mannheim, Párizs, Salzburg, úgyszintén két fejezetcím is indul az 1785-ös évszámmal, de kiugrik az évszámok sorából az 1789-es év is. Persze bőven van utalás más évszámokra, kisebb-nagyobb alkotó-periódusokra is, de ezek is a 77-, 85-, 89-es számok köré fonódnak. Mi történhetett Mozart életében e fordulópontok idején? — tettem fel magamnak a kérdést. Mozart másfél hónapot leszámítva 36 évet élt. Elkezdtem játszódzni az aranymetszetet "kereső" o. 618-as számjegy szorzataival: 35.83 életév szorozva 0.618 egyenlő 22.142-vel. Mivel Mozart 1756. január 23-án született, ezt a számot hozzá kell adni 1750-hez (a kimaradó 23 napot is bele lehet kalkulálni a végeredménybe!). Az eredmény az immár "bűvös" 1777 és még két hónap (durván számítva). Belalapotam ismét Mozart-monográfiámba: '1777 február 11—12-én végül Leopold kiadta fiának a parancsot: "El veled Párizsba!", mégpedig azonnal, emelkedj a nagy emberek közé — aut Caesar, aut nihil!" Mozartot anyja kíséri Párizsba, aki ott meg is hal 1778 nyarán. Ekkor keletkezik — több mű között — a drámai *a-moll* zongoraszonáta, Mozart — talán — legelső rekviem-zenéje. Mozart további élete is kapcsolatba hozható az aranymetszés feszültségpontokkal. Életének ebben a 13 és háromnegyed évében két pont játszik szerepet: 1786 közepe (13.683 szorozva 0.618 egyenlő 8.456, és ehhez hozzáadva az 1777, egyenlő 1785 és még néhány hónap). A *Figaro házassága* opera komponálásának befejezése és bemutatója esik 1786 közepe. Az utolsó öt év 3 plusz 2 osztódása (pontosabban 3.229 és 1.995) 1789 őszét jelzi be. Mozart anyagi helyzete a mélypontra jut, akkor keletkeztek az első pénzsegélyt kérő levelek Puchbergnek címezve (Mozart szabadkőműves páholytársa). Ez idő tájt kezdi el komponálni a *Cosi fan tutte* c. operáját és alkotja meg a csodálatos *Klarinétkvintett* zenéjét.

Íme egy kis szám-misztika a MOZART MÁGNES VARÁZSLATÁBAN. De az élet nem matematikai képlet, hanem organikus szerveződés. Minden hasonló matematikai játék csak leképezése az élet valóságának, de segít bevilágítani a rejtett zugokba is, ami egy hatalmas alkotózszeni életnek megértését segítheti elő. JÁTÉK AZ EGÉSZ, MINT MAGA A MŰVÉSZET IS.

TERÉNYI EDE

A Magyar Távirati Iroda Rt. Press szerkesztősége kiadta tárcáíró pályázatának díjait. Első díjjal Annus József *Séta* című művét jutalmazták, a második díjat Deák

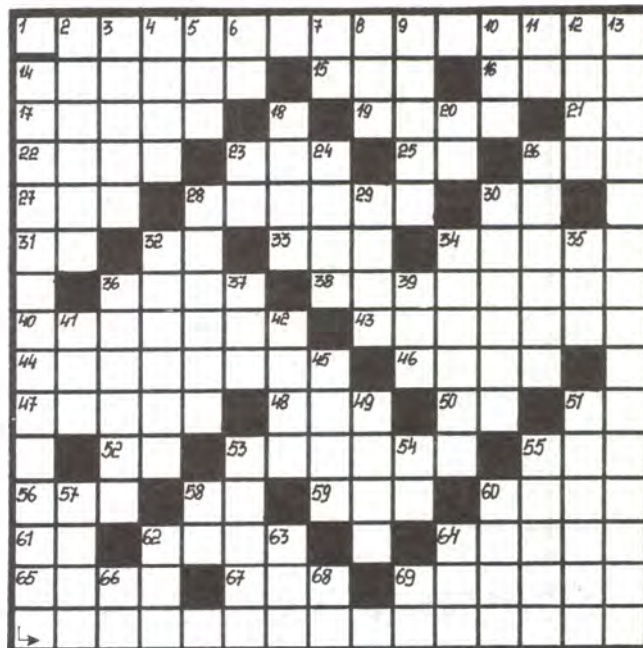

A Magyar Rádió Rt. 2002. évi hangjáték-pályázatának első díját Vinnai András *Nagyon rossz a memóriám* című munkája nyerte. A második Dolhay Zsolt lett *Drága Pelle* című írásával, a harmadik helyezett pedig Bogáti Péter *Hangok* című pályázatával. Százezer forintos szerződéses jutalomban részesült mások mellett Benkő Attila, Borbély Szilárd, Kaposvári Bertalan.

Az idei *Hans Sahl-díjat*, melyet a náciok elől az Egyesült Államokba menekülő, 1993-ban elhunyt író, újságíró elméjére alapítottak Berlinben, Kertész Imre *Nobel-díjas* író vehette át életművéért. A tízezer euróval járó kitüntetés díjazottjáról 1995 óta a *Szerzői Kör* nevű irodalmi társaság dönt. Demszky Gábor október 17-én Budapest díszpolgárává avatta Kertész Imrét.

-MI

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288